

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА

О. М. СИТЬКО, Н. М. ШАПОВАЛЕНКО

СЛОВНИК ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ
ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Одеса 2013

Передмова

„Словник юридичних термінів іншомовного походження” – довідкове видання для студентів, курсантів і слухачів.

Однією з умов освіченості та професіоналізму правознавця є володіння загальноприйнятою термінологічною мовою. Формування професійних знань юриста йде через формування в його свідомості понятійно-термінологічного апарату права.

Термінологія юриспруденції значною мірою сформована на базі латинської лексики. Відповідно до загальносвітової тенденції інтернаціоналізації мови науки, в тому числі і юридичної, латинізми займають значне місце в спеціальних правових текстах і словниках. Цьому сприяють такі соціальні фактори, як однотипні для багатьох країн суспільно-політичні умови, економічні зміни, уніфікація права, активне міжнародне співробітництво в галузі юриспруденції.

Терміни латинського походження становлять основу термінологічного фонду юриспруденції в сучасних європейських мовах, у тому числі і в українській. Більшу частину сучасних термінів іншомовного походження складають саме терміни з латинської мови, що є природним, адже латина – материнська мова юриспруденції. Велику частину сучасної юридичної термінології складають і терміни, які походять з романських і германських мов: французької, англійської, німецької.

Статті у словнику складаються з реєстрового слова (слова-заголовка), етимологічної довідки (пояснення походження іншомовного слова) і дефініції (короткого тлумачення).

Словник містить близько 500 юридичних термінів іншомовного походження.

А

Абандон (франц. abandon – відмова) – право страхувальника у визначених договором та деяких інших випадках заявити про відмову від своїх прав на застраховане майно за умови одержання ним повної суми страхової компенсації.

Абдикація (лат. abdicatio – зречення, відмова) – відречення (зречення) від сану чи влади, складання з себе відповідних повноважень. Здійснюється за встановленою процедурою і формою (абдикаційний акт).

Аберація (лат. aberratio – відхилення) – хибне розуміння, відхилення від істини, помилка. Може мати місце, зокрема, при оцінці доказів у цив. та крим. процесі, прийнятті управлінських рішень тощо.

Аболіція (лат. abolitio – скасування, знищення) — 1) скасування закону, рішення; 2) ліквідація посади або відмова від неї; 3) припинення крим. справи (abolitio criminis) на стадії, коли винність ще юридично не встановлена (на відміну від помилування, при якому скасовується або пом'якшується вирок, винесений судом); 4) відновлення честі (abolitio infamiae) – офіційне спростування наклепу.

Аброгація (лат. abrogatio – скасування) – відміна, скасування, анулювання застарілого і прийняття нового закону. Термін запозичений з римського права. Похідними від нього є терміни дерогація (часткове скасування старого закону), оброгація (внесення необхідних змін до старого закону) і суброгація (доповнення до старого закону).

Абсентеїзм (від лат. absens (absentis) – відсутній) – відмова виборців від участі у виборах представницьких органів, глави держави, посадових осіб; вияв соціально-політичної апатії, байдуже ставлення людей до здійснення своїх політичних прав, ухилення від виконання громадянських обов'язків.

Абстиненція (лат. abstinencia – отримання) — похмільний синдром; стан. Виникає внаслідок раптового повного або часткового припинення приймання токсикоманічної речовини, яку раніше особа вживала регулярно. У судово-слідчій практиці найчастіше зустрічається А. при алкоголізмі, опійній наркоманії та полінаркоманії.

Аваль (франц. aval – порука за векселем) – порука за векселем, на підставі якої особа-поручитель (аваліст) бере на себе відповідальність за виконання зобов'язань будь-якою із зобов'язаних за векселем осіб (векселедавцем, акцептантом, індосантом).

Авізо (італ. awiso – повідомлення, попередження) – офіційне поштове або телеграф, повідомлення про зміни у взаємних розрахунках між контрагентами, перерахунок грошей, відправлення товарів та ін.

Авіста (італ. a vista – за пред'явленням) – напис на векселі або іншому документі грошових розрахунків, який засвідчує, що оплата цього документа повинна бути здійснена за його пред'явленням або після закінчення певного терміну від дня його пред'явлення.

Автентичність (від грец. authentikos – істинний, відповідний, справжній, дійсний, вірний) у праві — 1) достовірність, відповідність тексту правового документа оригіналові; 2) точне (адекватне) розкриття, тлумачення дійсного змісту акта, ухваленого органом державної влади.

Автократія (грец. autos – сам і kratos – влада) – форма держ. правління, що виявляється у необмеженій і безконтрольній владі однієї особи. Типовими ознаками А. є одноосібність владування (монарх, вождь тощо), система успадкування влади, специфічний характер її легітимності.

Авторитаризм (франц. autoritarisme, від лат. auctoritas – влада, вплив) – політична концепція і практика, в основу яких покладено зосередження монопольної чи значної влади в руках однієї особи або групи осіб, а також його виправдання; політичний режим, встановлений або нав'язаний такою формою влади, що знижує або виключає роль представницьких інститутів влади.

Авуари (франц. avoir – майно, надбання) – 1) у широкому розумінні — будь-які активи (майнові кошти, чеки, векселі, перекази, акредитиви), за рахунок яких можуть здійснюватися платежі і погашатися зобов'язання їх володільців; 2) у вузькому розумінні — кошти банку, що знаходяться на його рахунках у закордонних банках в іноземній валюті.

Агнат (лат. agnatus – родич з боку батька) – член агнатської сім'ї – найдавнішої сім'ї Риму. Агнатська сім'я ґрунтувалася на підпорядкуванні домовладці. Всі, хто підлягав його владі, були А. і вважалися родичами.

Агреман (франц. agreement – згода) — згода держави прийняти певну особу як главу дипломатичного представництва іншої держав.

Адвокат (лат. advocatus, від advocare – закликати, запрошувати) – особа, яка надає фізичним і юридичним особам різні види юридичної допомоги, передбачені законодавством.

Аддикація (від лат. addictus – сліпо відданий; той, що потрапив у рабську залежність) – 1) у широкому значенні вживається для характеристики особи, яка потрапила в особливу залежність від певного роду діяльності (занять), тобто прагне повторювати або продовжувати її, незважаючи на явні ознаки шкідливості такої діяльності для себе чи оточення (трудоголізм, азартні ігри та ін). 2) у вузькому значенні А. – тяжка психічна та фізична залежність від алкоголю або наркотиків (речовин з аддикт. потенціалом), уживається як синонім терміна наркоманія.

Адопція (лат. adoptio – прийняття, усиновлення) — у Давньому Римі вид усиновлення, тобто прийняття особи чужого права (persona alieni iuris) у сім'ю усиновителя.

Ад'юдикація (лат. adiudicatio – присудження) – у міжнародному праві суто юридична за своєю природою підстава територіальних змін. Передбачає взаємну згоду держав – сторін спору, згідно з якою вони звертаються до міжнародних судових чи арбітражних органів, чії рішення обов'язкові для сторін.

Ажіо (італ. aggio – прибуток, відсотки з капіталу, надбавка) – 1) збільшення ринкової ціни золота в паперових грошах порівняно з кількістю паперових грошових знаків, що номінально представляють дану кількість золота. 2) Відхилення у бік збільшення ринкового курсу грошових знаків, векселів та ін. цінних паперів від їх номінальної вартості або паритету.

Акламація (лат. acclamatio – вигук) – метод прийняття або відхилення рішень без голосування, що застосовується у міжнародних організаціях і на міжнародних конференціях.

Акредитив (франц. accredif, від лат. accreditivus – довірчий) – письмове доручення однієї кредитної установи (банку) іншій установі про виплату певної грошової суми фізичній або юридичній особі.

Акт (лат. actus – дія, actum – документ) – 1) дія, вчинок громадянина або посадової (службової) особи; 2) документ, який видається державним органом, органом місцевого самоврядування, посадовою особою або громадською організацією у межах їхньої компетенції: закон, указ, постанова, наказ, розпорядження тощо.

Акцепт (від лат. *acceptus* – прийнятий), акцептація – 1) не бумовлена застереженнями згода на укладення договору відповідно до пропозиції (оферти) другої сторони; 2) прийняття платником (трассатом) за переказним векселем (траттою) зобов'язання оплатити вексель при настанні зазначеного в ньому терміну; 3) згода банку гарантувати оплату суми, яка зазначена в переказному векселі або чеку; 4) згода платника на оплату платіжних документів при застосуванні безготівкових розрахунків у формі платіжних вимог.

Акцизи (франц. *accise*, від лат. *accisus* – відрізаний) – вид непрямих податків у багатьох країнах світу.

Акція (франц. *action*, від лат. *actio* – рух, дія) – цінний папір, що засвідчує часткову участь його держателя у підприємстві, яке діє у формі акціонерного товариства (АТ), і дає право на участь в управлінні, одержанні прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь у розподілі майна при ліквідації товариства.

Алібі (лат. *alibi* – в іншому місці) – доказ того, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний не міг учинити злочин, бо в момент його скоєння перебував у іншому місці.

Аліменти (лат. *alimentum* – харчі, утримання) – кошти, надані у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги. Найпоширенішими є А., які виділяються батьками на утримання неповнолітніх і непрацездатних повнолітніх дітей.

Альтернат (франц. *alternat* – чергування, від лат. *alternus* – поперемінний) – правило, згідно з яким у примірнику міжнародного договору, що має підписуватися конкретною договірною стороною, підписи уповноважених і сам текст договору, викладений мовою цієї сторони, розміщуються на першому місці.

Ангарія (лат. *angaria*, від грец. – поштова справа, кінна пошта; від давньо-перс. *ангїрд* – кінний гонець) – право воюючої сторони на реквізицію на своїй території або на території, що опинилася під її контролем, засобів транспорту нейтральних держав у разі крайньої необхідності і за умови повної компенсації.

Анексія (лат. *annexio* – приєднання) – протиправне насильницьке приєднання (захоплення) однією державою території іншої держави.

Анклав (франц. *enclave*, від лат. *inclavo* – замикаю) – у міжнародному праві державне утворення, частина території держави, оточена територією іншої або інших держав. До А., зокрема, належать: Республіка Сан-Маріно (оточена територією Італії), Королівство Лесото (оточене територією Південно-Африканської Республіки), Ватикан (розташований посеред Італії, у межах її столиці – Рима).

Аномія (франц. *anomie* – беззаконня) – особливий морально-психологічний стан індивідуальної і суспільної свідомості, спричинений кризою суспільства, недоліками соціальних механізмів морального та правового регулювання поведінки людей. Ці недоліки зумовлюються здебільшого розладами економіки, на якій ґрунтуються відносини між індивідом і суспільством. А. призводить до того, що свобода волі індивіда (чи індивідів), будучи неунормованою, не-впорядкованою, набуває форми сваволі, яка виявляється у зростанні злочинності, самогубств, морально-етичних відхиленнях у поведінці тощо.

Антиномія (грец. *antinomia* – суперечність, протиріччя у законі) – суперечність між двома нормами одного нормативного акта, кожна з яких містить положення, що визнаються як логічно доведені.

Апатриди (грец. ἀ... – префікс, який означає заперечення, відсутність або недостатність, і patris – батьківщина) – особи без батьківщини, тобто особи, які не мають громадянства жодної держави.

Апеляція (лат. appellatio – звернення) – одна з форм оскарження судових рішень у цивільних і кримінальних справах до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглядати справу. Як гарантія законності та обґрунтованості судових рішень закріплена у законодавстві переважної більшості країн.

Апорт (франц. apport – внесок, від лат. apportare – приносити) – майно, що надходить акціонерному товариству як оплата за акції. А. може бути представлений у вигляді товарів, підприємств, оцінених у певній грошовій сумі.

Апостиль (франц. apostille – помітка на полях, примітка, рекомендаційна приписка, постскрипtum) – спеціальний штамп, який, відповідно до Гаазької конвенції 1961, ставиться на офіційних документах, що надходять від держав — учасниць Конвенції. Він засвідчує справжність підпису особи під документом і справжність печатки або штампа, якими скріплено відповідний документ.

Арбітр (франц. arbitre, від лат. arbiter – посередник) – 1) посередник, третейський суддя, якого обирають сторони за взаємною згодою або який призначається у передбаченому законом порядку для розв'язання спору; 2) в Україні посадова особа арбітражного суду до прийняття Закону «Про внесення змін до Закону України "Про арбітражний суд"» (1997), яким арбітра перейменовано на суддю.

Арбітраж (франц. arbitrage – третейський суд) – 1) спосіб вирішення спорів, що розглядаються відповідними, спеціально уповноваженими на це органами – арбітражними судами тощо; 2) суд, у якому спір вирішується суддею-посередником (арбітром).

Арогація (лат. arrogatio – урочисте усиновлення повнолітньої особи) – у римському праві форма усиновлення, коли відбувалося встановлення батьківської влади над дітьми, з якими батько не пов'язаний кровними узами. А. застосовувалася для усиновлення осіб свого права, тобто повнолітніх і самостійних у правовому плані.

Асфіксія (від грец. asphiksia – відсутність пульсу) – порушення газообміну внаслідок кисневого голодування і нагромадження в організмі вуглекислоти, що може призвести до смерті. У судовій медицині особливо велике значення має т. з. механічна А., яка виникає внаслідок зовнішньої механічної перешкоди для доступу повітря у дихальні шляхи.

Атавізм (франц. atavism, від лат. atavus – предок) – поява в людини фізіологічних ознак або рис характеру та особливостей поведінки, властивих її далеким предкам. Вияви А., як засвідчує юрид. практика, досить часто мають асоціальний характер і призводять до протиправних дій та вчинків (людодїства, зґвалтування та ін. подібних злочинів).

Аторней (англ. attorney – повірений, адвокат, представник) – офіційна особа, яка, перебуваючи на державній службі, представляє певні юридичні інтереси (або захищає їх) згідно зі своїми функціональними обов'язками. Така категорія юрид. працівників передбачена в англо-саксонській системі права (Великобританія, Канада, США та ін.).

Аудит (англ. audit, від лат. auditus – слухання, слух) – перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам. Здійснюється

незалежними особами (аудиторами) чи аудиторськими фірмами, які уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення.

Афект (лат. affectus – душевне хвилювання, пристрасть) – психічний стан, ознакою якого є домінування певної емоції, що обумовлює особливості сприймання подразників і характер дій особи. Обсяг поняття охоплює усі афективно забарвлені психічні стани незалежно від їх глибини, плинності та інших ознак.

Б

Бартер (англ. barter – товарообмін) – господарська операція, пов'язана з проведенням розрахунків за товари (роботи, послуги) у будь-якій, крім грошової, формі, включаючи залік та погашення взаємної заборгованості. Б. не передбачає зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості товарів (робіт, послуг).

Бенефіціарій (лат. beneficiarius – благодійний, добродійний) – особа, на користь якої укладається угода (т. з. угода на користь третьої особи) і яка не бере безпосередньої участі в її укладанні. Однак в угоді Б. вказується. Б. може бути як фізична, так і юридична особа.

Бізнес (англ. business – справа, заняття) – діяльність юридичних і фізичних осіб у сфері виготовлення, придбання, продажу товарів або надання послуг в обмін на інші товари, послуги, гроші з метою одержання прибутку чи певної вигоди.

Бікамералізм (франц. bicameralism (bicameralism), лат. bi..., від bis – двачі і лат. camera – кімната), бікамеризм – двопалатна структура найвищого законодавчого органу в державі. За принципом Б. побудовані парламенти більшості країн світу, легіслатури (законодавчі органи) всіх (за винятком одного) штатів США.

Біпатриди (лат. bi..., від bis – двічі та грец. patris, patridos – батьківщина), біполіди – в міжнародному праві особи, які мають громадянство двох і більше держав.

Біполіди (лат. bi..., від bis – двічі та грец. polis – місто, держава) — див. Біпатриди.

Біржа (нім. Börse, від лат. bursa – гаманець) – спеціальне організаційно-правове об'єднання юридичних і фізичних осіб, яке забезпечує відповідними способами обіг цінних паперів (фондова Б.) і торгівлю товарами (товарна Б.).

Бойкот (англ. boycott від прізвища Boycott С. – управитель маєтку в Ірландії, щодо якого в 1880 році орендарі застосували таку форму протесту) у міжнародних відносинах – відмова держави (групи держав) встановлювати або підтримувати міжнародні відносини з іншою державою (групою держав). Формами такого Б. є введення ембарго на експорт та імпорт товарів, встановлення дискримінаційного мита і тарифів тощо.

Бони (франц. bon – чек, талон, від лат. bonus – добрий) — 1) короткочасні боргові зобов'язання у вигляді цінних паперів, які випускаються державною скарбницею, окремими установами чи підприємствами; 2) паперові грошові знаки (сертифікати) невисокої вартості, що запроваджуються для тимчасового обігу як розмінні гроші.

Брифінг (англ. briefing – інструктаж) – інформаційна зустріч офіційних осіб або політичних та громадських діячів з представниками засобів масової інформації. Предметом Б. можуть бути, зокрема, питання законотворчого процесу, реалізації чинного законодавства, діяльності правоохоронних органів тощо. На відміну від прес-конференції, Б., як правило, проходить без запитань представників ЗМІ.

Брокер (англ. broker – посередник) – посередник при укладенні договорів, що виступає від імені клієнта, за його дорученням та в його інтересах.

Бюлетень (франц. bulletin, італ. bollettino, первісно – записка, листок, від пізньолат. bulla, букв. – документ, засвідчений печаткою) — 1) коротке офіц. повідомлення у ЗМІ (пресі, по радіо, телебаченню) про якусь важливу подію; 2) періодичне чи неперіодичне друковане видання довідково-інформаційного характеру; 3) збірник офіційних актів, розпоряджень тощо; 4) виборчий документ (виборчий б.); 5) документ про стан здоров'я, про тимчасову непрацездатність тощо; 6) біржовий огляд цін на товари, цінні папери тощо.

В

Вакансія (франц. vacance, від лат. vacans – вільний) – незайнята посада, вільне робоче місце на підприємстві, в установі, організації. В. може заміщуватися як шляхом укладення трудового договору за обопільною угодою працівника, що претендує на вільне робоче місце (посаду), і власника або уповноваженого ним органу, так і шляхом проведення конкурсу на заміщення вакантної посади.

Варант (англ. warrant – гарантія, посвідчення, повноваження, від старофранц. warrant – порука) – складська розписка, яка засвідчує прийняття майна на зберігання та приналежність його уповноваженій особі. В. є товаророзпорядчим документом.

Васалітет (франц. vassalité, від лат. vassus – слуга) – система відносин особистої залежності одних феодалів (васалів) від інших (сеньйорів) за доби Середньовіччя. Найбільшого поширення набула в Західній Європі.

Вексель (нім. Wechsel – вексель, зміна, обмін) – вид цінних паперів, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця (боржника) сплатити у відповідний строк зазначену в цьому документі суму власнику В. (векселедержателю, кредитору). За юридичною природою В. – абстрактне грошове зобов'язання.

Вербальна нота (від лат. verbalis – словесний, nota – знак, зауваження) – найпоширеніша форма дипломатичного листування. Вона може стосуватися будь-яких питань міждержавних відносин.

Вердикт (англ., франц. verdict – вирок, від лат. vere dictum, букв. – вірно сказане) – рішення колегії присяжних засідателів стосовно питань, що ставляться перед ними відповідно до чинного процесуального законодавства, і, в першу чергу, основного питання – вини підсудного у скоєнні злочину.

Верифікація (франц. vérification – перевірка, від лат. verus – істинний та ficatio, від facio – роблю) у праві – принцип, що використовується у логіці та методології науки для перевірки істинності, з'ясування достовірності наукових тверджень емпіричними засобами або логічними доказами. В. у праві – це встановлення істинності і вірогідності, точності та обґрунтованості правових норм, правотворчості та правозастосування як важливих передумов, що забезпечують реальність та ефективність правового регулювання.

Вето (лат. veto – забороняю) – передбачений конституціями ряду країн акт, який зупиняє або не допускає набрання сили законів та інших нормативно-правових актів (рішень) тих чи інших органів (посад, осіб). Розрізняються абсолютне (резолютивне) і відносне (умовно-обмежене) В.

Віза (франц. visa – віза, службове посвідчення, з лат. visa, множина від visum – побачене, переглянуте) – 1) у міжнародному спілкуванні – позначка в закордонному паспорті (дипломатичному, службовому, загальногромадянському) або в документі, що його замінює,

про дозвіл на в'їзд до країни, виїзд з неї або транзитний проїзд територією країни, яка надає В.; 2) у внутрішніх справах – позначка відповідної посадової особи на листі, проекті документа тощо про згоду з його текстом. У цьому значенні від терміна «віза» походить термін «візування».

Війт (польс. wójt, нім. Vogt – доглядач, управитель) – особа, яка очолювала місцеве управління або самоврядування (магістрат) у середньовічній Німеччині, у Литві, Польщі та в Україні в 15-18 столітті.

Віктимність (від лат. victima – жертва) – підвищена вірогідність за тих чи тих обставин стати жертвою правопорушення.

Віктимологія (від лат. victima — жертва і грец. logos – слово, вчення, наука) — вчення про жертву взагалі (стихійного лиха, нещасних випадків – виробничого, транспортного чи побутового травматизму, війни та ін.), а також жертву правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільних, трудових тощо).

Віндикація (лат. vindicatio, від vindico – захищаю, заявляю претензію, вимагаю), віндикаційний позов – у цивільному праві спосіб захисту права власності. Як форма позову виникла ще в римському праві. В. – це витребування неволодіючим власником від неправомірно володіючого невласника своєї речі (майна).

Віндикта (лат. vindicta – паличка претора, якою він торкався голови раба, що відпускався на волю; звільнення, захист) – символічна паличка, що застосовувалася у давньоримських судових процесах. Ці процеси поділялися на дві стадії. Слухання справи у претора здійснювалось у формі певного обряду, одним з елементів якого було обґрунтування своїх вимог позивачем і пояснення відповідача. Позивач брав у руки паличку, яка символізувала спосіб захисту свого права), накладав її на спірну річ і формулював свої вимоги до відповідача. Таку саму паличку брав у руки і відповідач, теж накладав її на спірну річ і доводив свої права. Це відбувалося у присутності претора і 5-7 свідків. Друга стадія здійснювалась у суді, який ухвалював остаточне рішення.

Волюнтаризм (від лат. voluntas – воля) – ідейно-теоретична позиція і суспільно-політична практика, що ґрунтуються на суб'єктивістській волі людини як вирішальному факторі соціального розвитку.

Вотум (лат. votum – бажання, воля) – 1) думка чи рішення, прийняті або виражені у формі більшістю голосів виборців чи представницьким органом; 2) порядок, за яким у деяких країнах певні категорії виборців мають по два і більше голосів (В. плюральний); 3) порядок, за яким у країнах з пропорційною системою голосування голоси, подані за одного з кандидатів, у разі перевищення встановленої квоти можуть зараховуватися іншому кандидату з того самого партійного списку (В. евентуальний); 4) юридично встановлений у ряді країн обов'язок усіх громадян брати участь у виборах органів державної влади під загрозою накладення штрафів за відмову у голосуванні (В. обов'язковий).

Г

Габітоскопія (від лат. habitus – зовнішність і грец. skopeo – спостерігаю, розглядаю) – розділ криміналістики, який вивчає закономірності зміни зовнішніх рис людини, методи і засоби збирання та дослідження інформації про них для пошуку та ідентифікації людей.

Гарантія (франц. garantie – забезпечення, записка) – у цивільному праві один із способів забезпечення виконання зобов'язань, який застосовується тільки у відносинах між юридичними особами. За договором Г. гарант зобов'язується перед кредитором погасити заборгованість боржника, якщо останній не виконає його.

Геноцид (від грец. *genos* – рід, плем'я і лат. *caedere* – убивати) – дії, вчинені з наміром знищити (повністю або частково) будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу. Г. – це вбивство членів групи, заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень або таких, що призводять до розумового розладу, навмисне створення умов життя, розрахованих на вимирання групи, заходи щодо зменшення народжуваності тощо.

Гестор (лат. *gestor* – той, хто веде справу) – особа, яка вела чужу будь-яку справу без доручення. Римське право знало «зобов'язання нібито з договорів», які виникали не з контрактів чи іншої якоїсь угоди, а саме з односторонньої дії певної особи. Характерною особливістю таких зобов'язань було одержання вигоди однією стороною за волевиявленням і за рахунок іншої, але без наміру обдарувати першу сторону.

Глосатори (з лат. *glossa* – слово, що потребує пояснення, від грец. *glōssa* – мова) – західноєвропейська школа юристів, що виникла в кінці 11 ст. у Болонському університеті (Італія). Її представники основну увагу приділяли глосам (тлумаченню) Кодексу Юстиніана – *Corpus iuris civilis* (Звід цивільного права), звідки і назва. Інша назва – Болонська школа права.

Гонорар (лат. *honorarium* – винагорода за послуги) авторський – винагорода, що виплачується авторам за створення літературних, мистецьких, наукових та інших творів. Винагорода може бути у вигляді одноразового платежу (одноразова винагорода), у формі відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору або складатися із змішаних платежів. Розмір і порядок обчислення авторської винагороди за створення і використання твору встановлюються в авторському договорі.

Гранти (від англ. *grant* – подарунок, дар) – грошові або інші засоби, що передаються громадянами та юридичними особами (в т. ч. іноземними), а також міжнародними організаціями для проведення конкретних наукових досліджень, розробки законопроектів, підготовки кадрів та інших цілей на умовах, передбачених грантодавцем.

Графологія (від грец. *graphō* – пишу та *logos* – слово, вчення) – вчення про почерк, дослідження його з метою визначення характеру, здібностей і нахилів людини. Сучасна Г. є одним із засобів встановлення авторства тих або тих письмових доказів.

Гриф (франц. *griffe* – клеймо, штампель) – 1) печатка, штампель із зразком підпису або будь-яким іншим рукописним текстом; 2) напис на документі або виданні, що визначає особливий порядок користування ним (Гриф секретності).

Д

Дайджест (англ. *digest* – короткий виклад) – скорочений, спрощений варіант тексту; збірник, особливий вид журналу, в якому подається певна інформація, добірки статей з інших журналів і газет, часто у скороченому, адаптованому вигляді. Це може бути, зокрема, інформація про прийняті закони та інші нормативні акти, правоохоронні органи та юридичні фірми, судову практику тощо.

Дактилоскопія (від грец. *daktylos* – палець і грец. *skopeo* – спостерігаю, розглядаю) – розділ криміналістики, що вивчає метод встановлення особи за відбитками пальців.

Дебеляція (пізньолат. *debellatio*, від *debellare* – перемогти, завоювати, підкорити) — припинення міжнародної особи держави шляхом знищення на її території державної влади. Сучасне міжнародне право не визнає Д., оскільки навіть загарбання ворогом усієї території держави і повне знищення усіх її владних структур не припиняють існування держави як члена міжнародного співтовариства: держава залишається суб'єктом міжнародного права і має право на відновлення свого суверенітету за допомогою союзників та міжнародного співтовариства в цілому.

Дебітор (лат. debitor – боржник, зобов'язаний) – 1) підприємство (боржник) будь-якої форми власності, організація, установа тощо або окремих громадян, які заборгували певній юридичній чи фізичній особі; 2) у цивільному зобов'язанні Д. є стороною (боржником), яка повинна здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію: передати майно, сплатити гроші, виконати роботу тощо або утриматися від таких дій.

Девальвація (франц. devaluation – знецінення, від лат. de... – префікс, що означає скасування, усунення і лат. valvo – маю вартість, valor – вартість, ціна) – офіційне зниження курсу національної або міжнародної (регіональної) грошової одиниці щодо валют інших країн, міжнародних валютно-грошових одиниць.

Дезавування (від франц. desavouer – зрікатися, відмовлятися) у міжнародному праві — спростування висловлювань чи дій свого дипломатичного представника або іншої офіційно уповноваженої особи урядом чи іншим компетентним органом держави.

Дезертирство (франц. deserteur, від лат. desertor – втікач, зрадник) – військовий злочин, що належить до категорії тяжких. Вчинюється з метою ухилення від військової служби. Д. є триваючим злочином, який починається з моменту самовільного залишення частини або нез'явлення у частину при переведенні, відрядженні, поверненні з лікарського закладу тощо. Д. закінчується затриманням дезертира чи його явкою з повинною.

Декларація (лат. declaratio – заява, вислів) – 1) політична заява від імені держави, уряду, партії чи іншої організації; 2) заява, що подається митним органам при перетинанні кордону (митна Д.); 3) документ, що додається до цінних пакетів, які відправляються за кордон (поштова Д.); 4) заява особи про розмір її доходів, майна тощо (податкова Д.); 5) міжнародний документ про основні принципи з тих або інших питань.

Декolonізація (від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення, і colonia – поселення) – процес ліквідації колоніалізму шляхом здійснення колоніальними країнами і народами права на самовизначення та утворення незалежних держав.

Декорт (нім. Dekort – скидка) – скидка (знижка) з ціни товару у зв'язку з достроковою оплатою за нього або через нижчу його якість порівняно з умовами угоди.

Декриміналізація (від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення, і criminalis – злочинний) – визнання законодавцем раніше злочинного діяння незлочинним. Цей процес тісно пов'язаний з кримінально-правовою політикою держави, яка має враховувати різноманітні інтереси різних соціальних груп і забезпечувати найважливіші з них.

Делегат (лат. delegatus – посланець) – обраний або призначений представник, уповноважений держави, органу державної влади або місцевого самоврядування, установи, партійної, громадської або іншої організації, громади, колективу, що представляє їхні інтереси на з'їздах, конференціях, зборах, нарадах, конгресах тощо.

Делікт (лат. delictum – провина, проступок) – правопорушення, тобто незаконна дія, проступок, злочин. Д. у римському праві – заподіяння шкоди іншій особі, її сім'ї або майну порушенням правового припису або заборони. Д. у міжнародному праві – порушення норм міжнародного права й охоронюваних цими нормами прав та інтересів держав, їх громадян. Суб'єктами міжнародного Д. є держави.

Деліктологія (від лат. delictum – провина, проступок і грец. logos – слово, вчення) – наука про правопорушення (делікт). Складова частина загальної теорії права. На відміну від наук цивільного, трудового, адміністративного і кримінального права, які досліджують відповідні

правопорушення під властивим для кожної з них кутом зору, Д. має справу з цими правопорушеннями в цілому.

Делімітація кордонів (лат. delimitatio – встановлення кордонів, розмежування) – договірне встановлення лінії (межі) державного кордону, яке здійснюється за картами з детальним зображенням на них рельєфу, гідрографії, населених пунктів та інших фізико-географічних об'єктів.

Делінквентність (від лат. delinquens – який здійснює незаконний вчинок) – у кримінології та кримінальному праві деяких країн (Великобританія, Канада, США, Японія): 1) сукупність злочинів або інших правопорушень, скоєних неповнолітніми; 2) характеристика особи, що порушила правові норми і підлягає примус, виправному впливу.

Делькредере (нім. Delkredere – порука, від італ. del credere – на віру, за довір'ям) – вид поруки, який має місце в договорі комісії. За загальним правилом комісіонер не відповідає перед комітентом за виконання третьою особою угоди, укладеної ним за рахунок комітента.

Демаркація кордонів (франц. demarcation – розмежування) – визначення і позначення лінії держ. кордону на місцевості згідно з договорами про делімітацію кордонів і доданими до них картами та описами. Визначення лінії кордону на місцевості здійснюють спеціально створювані урядами на паритетних засадах змішані комісії прикордонних держав.

Демарш (франц. demarche, букв. – виступ, від старофранц. demarcher – топтати ногами) – надзвичайна дипломатична акція уряду, органу зовнішніх справ або дипломатичного представника однієї держави стосовно іншої.

Демілітаризація (франц. demilitarisation, від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення, і militaris – військовий) – міжнародно-правовий режим певної території, який забороняє використання її у військових цілях у мирний час. Здійснюється на основі міжнародного договору між заінтересованими країнами.

Демоніполізація (від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення, і лат. monopoliūm – право виняткової торгівлі) – діяльність держави в особі уповноважених нею органів, спрямована на розвиток конкуренції і ринкових відносин.

Демпінг (англ. dumping, букв. – скидання) – експорт або продаж товарів виробників однієї країни на ринку іншої за цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар, що завдає збитків товаровиробникам країни-імпортера.

Денатуралізація (франц. denaturalisation, від de... – префікс, що означає скасування, припинення, і naturalisation – прийняття до громадянства, від лат. naturalis – природний, дійсний) – позбавлення громадянства особи, яка набула його у порядку натуралізації, тобто через прийняття до громадянства. Має персональний характер і, як правило, застосовується до особи, яка вчинила певні протиправні дії.

Деномінація (лат. denominatio – найменування, позначення) – зміна номінальної вартості грошових знаків минулих випусків шляхом їх обміну на нові, більші грошові одиниці. Д. запроваджується правовим актом законодавчої чи виконавчої влади країни з метою стабілізації національної валюти, впорядкування грошового обігу, спрощення обліку і розрахунків, зменшення грошової маси в державі.

Денонсація міжнародного договору (франц. denunciation, від лат. denuntiatio – повідомлення) – відмова держави від укладеного нею договору з дотриманням порядку і

строків, передбачених у самому договорі. Денонсація – найпоширеніший спосіб правомірного припинення чинності міжнародних договорів.

Деонтологія юридична (від грец. deon, deontos – потрібне, необхідне і грец. logos – слово, знання) – галузь юридичної науки і навчальна дисципліна, що є узагальненою системою знань про внутрішній імператив службового обов'язку юриста, про кодекс його профес. поведінки.

Депеналізація (від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення, і re-nalis – каральний, штрафний) – відмова від застосування покарання стосовно діянь, що визнаються кримінально-правовим законом злочинними. Д. – процес, протилежний пеналізації, під якою розуміють установлення в законі та реалізацію на практиці видів і розмірів покарання, що застосовуються за вчинення певних злочинів.

Депозит (від лат. depositum – річ, віддана на зберігання) – матеріальна цінність (гроші, цінні папери), яка вноситься на зберігання до кредитної установи і після настання певних умов підлягає поверненню особі, котра внесла матеріальну цінність, або, за її розпорядженням, - іншій особі.

Депозитарій (франц. depositaire, від лат. depositarius – зберігач, охоронець) – 1) у міжнародному праві – держава (чи декілька держав) або міжнародна міжурядова організація, уповноважена учасниками міжнародного багатостороннього договору на зберігання його оригіналу та всіх документів щодо нього (заяв окремих держав, застережень до договору, ратифікаційних грамот, документів про прийняття, приєднання до договору, його денонсацію тощо); 2) фізична або юридична особа, якій довірені депозити; 3) склад, сховище цінностей.

Депозитор (лат. depositor, від deponere – вміщувати, здавати на зберігання, вкладати), депонент – 1) особа, що внесла матеріальні цінності (гроші, цінні папери) на депозит; 2) фізична або юридична особа, яка є власником депозиту.

Депонування (від лат. deponere – вміщувати, здавати на зберігання, вкладати) – передача на зберігання, здійснення вкладу або внеску. Цей термін найчастіше вживається щодо депонування грошей (коштів), депонування міжнародних договорів та рукописів наукових праць.

Депорт (франц. deport, від de... – префікс, що означає скасування, припинення, та (re)port – перенесення) – спекулятивна біржова угода, що укладається в розрахунку на пониження курсу цінних паперів з метою одержання курсової різниці (різниці в ринкових цінах у зв'язку зі зміною курсу цінних паперів на фондових і валютних біржах).

Дериватив (від лат. derivare – відводити, проводити) – документ, що засвідчує право та/або зобов'язання у майбутньому придбати чи продати товари, цінні папери, кошти тощо на визначених ним умовах.

Де-факто (лат. de facto – фактично, за фактом) – широко використовуваний у правознавстві термін для позначення життєвих фактів чи обставин, не закріплених у встановленій законом юридичній формі, на відміну від фактів де-юре, тобто фактів, офіційно засвідчених уповноваженими на це органами (факти народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу тощо).

Дефляція (від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення, та (in)flatio – роздування, збільшення) – зменшення в обігу грошової маси та банкнот шляхом вилучення частини надлишкових (надмірних порівняно з потребами) грошових знаків.

Децентралізація (від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення, і centralis – серединний, центральний) – процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць (областей, автономій, республік – суб'єктів федерації та інших) або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру.

Де-юре (лат. de iure – юридично, за правом, формально) – 1) у правознавстві термін для позначення життєвих фактів чи обставин, офіційно засвідчених відповідними державними органами у встановленій законом юридичній формі; 2) у міжнародному праві – повне (на відміну від обмеженого – де-факто) офіційне визнання однією державою іншої держави (уряду), що передбачає встановлення дипломатичних відносин і обмін дипломатичними представниками вищого класу між цими державами, а також визнання усіх прав і обов'язків, які за міжнародним правом належать об'єкту визнання, та ін.

Диверсія (пізньолат. diversio – відхилення, відвернення) – один з особливо небезпечних злочинів проти держави, що полягає у вчиненні з метою ослаблення держави вибухів, підпалів чи ін. дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень або ін. шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією ж метою масових отруєнь, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій.

Дивіденд (лат. dividendum – те, що треба поділити; те, що підлягає розподілу) – частина чистого прибутку акціонерних товариств, яку щороку розподіляють між акціонерами у вигляді доходу на придбані акції. Величина Д. залежить від розміру чистого прибутку, кількості випущених акцій, їх виду.

Дилер (англ. dealer, букв. – торговець, перекупник) – 1) фізична чи юридична особа, член фондової біржі, який здійснює біржові операції з цінними паперами. На відміну від брокера, що виступає як посередник за дорученням своїх клієнтів, Д. діє на фондовому ринку самостійно: укладає правочини купівлі-продажу цінних паперів від власної особи та за свій рахунок, стаючи при цьому стороною правовідносин, які виникають; 2) учасник бізнесу, агент дилерської мережі фірми-виробника – фізична чи юридична особа, яка закупає продукцію оптом і продає вздріб або меншими партіями на регіональних ринках.

Директива (франц. directive, від лат. dirigere – спрямовувати, визначати) – 1) розпорядження загального характеру, керівна вказівка, настанова вищого органу. Д. видається у письмовій формі й є обов'язковою для виконання.

Дисиденти (лат. dissidens – незгідний) – інакомислячі особи, які виступають проти існуючого державного (політичного) ладу певної країни, протистоять офіційній ідеології та політиці.

Дисконт (англ. discount, букв. – знижка) – 1) облік векселя; 2) відсоток, що стягується банками під час обліку векселів; 3) у біржових і валютних угодах – знижка з ціни на товар, валюту; 4) різниця між форвардним курсом і курсом у разі негайного постачання валюти.

Дискримінація (лат. discriminatio – відокремлення, розділення, розрізнення) – умисне обмеження або позбавлення прав певних юридичних та фізичних осіб. Відбувається шляхом прийняття відповідного законодавства, фактично чи приховано. Стосовно фізичних осіб Д. здійснюється за різними ознаками — раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного та соціального походження, майнового стану тощо.

Дисмисл (англ. dismissal – звільнення, відставка, відсторонення) у міжнародному праві – оголошення дипломатичного агента приватною особою.

Диспаша (франц. *dispache* – розрахунок збитків від аварії) у морському праві – документ, що містить розрахунок збитків і розподіл їх між вантажовласником і судовласником у разі загальної аварії судна під час морських перевезень.

Диспозитивність (від лат. *dispositio* – упорядкований, розподілений) – можливість суб'єктів самостійно упорядковувати (регулювати) свої відносини, діяти на власний розсуд: вступати у правовідносини чи ні, визнавати їх зміст, здійснювати свої права або утримуватися від цього, з кількох запропонованих законом або договором варіантів поведінки вибрати оптимальний з погляду власних інтересів.

Дистриб'ютор (англ. *distributor*, від лат. *distributor* – розподілювач) – юридична або фізична особа, що має статус незалежного оптового посередника, який здійснює закупки продукції з метою її наступного перепродажу різноманітним фірмам, магазинам, промисловим підприємствам, кооперативам тощо.

Дифамація (лат. *diffamatio* – обмова, ганьблення, *diffamo* – позбавляю доброго імені) – публічне поширення дійсних або вигаданих відомостей, які принижують честь, гідність і ділову репутацію громадянина чи організації.

Доміцилій (лат. *domicilium*, франц. *domicile* – місце проживання, помешкання), **доміциль** – у правознавстві деяких країн юридично значуще місце проживання або переважного перебування фізичної чи юридичної особи.

Дотація (пізньолат. *dotatio* – дар, пожертвування, від лат. *dare* – наділяти, давати) – безпроцентні асигнування з державного бюджету, призначені для покриття збитків суб'єктів господарської діяльності або збалансування доходів і видатків бюджетів нижчого рівня.

Е

Евікція (лат. *evictio*, від *evincere* – витребувати, перебороти, подолати, перемогти) – у цивільному праві позбавлення покупця володіння купленою річчю за судовим рішенням на підставі речового позову власника чи уповноваженої ним особи. Інститут Е. відомий, зокрема, у римському праві.

Евтаназія (від грец. *eu* – добре і *thanathos* – смерть) — навмисне позбавлення життя невидужно хворої людини з метою припинення її страждань. Виділяють два види такої смерті: активна (позитивна) Е., суть якої у застосуванні активних дій щодо прискорення смерті хворого з безнадійним прогнозом на останій стадії хвороби; пасивна (негативна) Е. – відмова від заходів, спрямованих на підтримання життя хворого (дитаназія – підтримування лікарем життя невидужно хворої людини; припинення цього підтримування називається ортоназією).

Еджеоскопія (від англ. *edge* – край і грец. *skoreo* – спостерігаю, розглядаю) – метод ідентифікації особи за слідами папілярних ліній з урахуванням нерівності (виступи і западини) по краях папілярних ліній, які мають розмір 80-250 мкм. Використовується у випадках, коли у сліді відобразилося мало деталей папілярного візерунка (3-5), у поєднанні з пороскопією (ідентифікація особи за візерунком, кількістю та величиною пор шкіри), а також тоді, коли застосування останньої неможливе.

Едикт (лат. *edictum*, від *edicere* – оголошувати, наказувати) – 1) у римському праві публічна заява, припис, наказ магістрату, з яким він звертався до всього населення; 2) особливо важливий указ імператорів і королів у різних державах.

Екзекватура (від лат. *exequor* – з'ясовую, встановлюю, виконую) – 1) Офіційний документ, який надається іноземному консулові державою перебування (як правило, її МЗС)

після вручення йому консульського патенту, якщо немає заперечень щодо виконання консулом його функцій; 2) Виконання у країні судового рішення, прийнятого в іншій державі.

Експібіціонізм (від лат. exhibere – виставляти, показувати) – порушення статевого потягу (форми його реалізації). Характеризується оголенням статевих органів перед представниками певної статі з метою одержання сексуального задоволення та емоційної розрядки. Належить до порушень психосексуальних орієнтацій.

Ексгумація (від лат. ex – з, поза, назовні і humus – земля, ґрунт) – виймання трупа з місця поховання. Е. може бути офіційною (з метою судово-медичного розтину, перепоховання трупа на ін. кладовищі тощо), випадковою (під час проведення земляних робіт, розбирання старих будинків та ін.) і злочинною (з метою пограбування, помсти, наруги над трупом, з хуліганських та ін. мотивів).

Експатріація (франц. expatriation, від лат. ex – з, поза і patria – вітчизна, батьківщина) – втрата громадянства внаслідок добровільного або примусового виселення громадянина за межі країни.

Експорт (англ. export – вивіз, від лат. exportare – вивозити) – вивезення товарів, послуг, технологій та ін. з митної території країни за кордон.

Експропріація (пізньолат. expropriatio – позбавлення власності) – примусове безоплатне або оплачуване відчуження майна органами державної влади, як правило, незалежно від згоди власника.

Екстрадиція (франц. extradition, від лат. ex – з, поза і traditio – видача, передача) – видача іноземній державі особи, яка порушила закони цієї держави.

Екцепція (лат. exceptio – вилучення, заперечення, від excipere – виймати, вилучати) у римському праві – процесуальне застереження (заперечення) у формі негативної умови, що ставила присуд відповідачеві у залежність від правдивості зробленого ним заперечення (заяви).

Електорат (франц. electorat, від лат. elector – обираючий, виборець) – 1) усі виборці, які голосують за певну політичну партію (блок партій) чи її (його) представників на виборах. У кожній партії і кожного кандидата є свій Е. 2) сукупність виборців певного виборчого округу або всієї країни.

Ембарго (ісп. embargo – з борона, накладення арешту) – 1) у міжнародному праві встановлена державними органами заборона на вихід із портів чи територіальних вод своєї країни власних чи іноземних суден; затримання товарів, вантажів та ін. цінностей; 2) заборона на ввезення чи вивезення з країни товарів чи валюти з метою: здійснення економічного тиску на країну-імпортера чи країну-експортера; сприяння розвитку тієї чи ін. галузі вітчизняного виробництва; захисту певних монопольних інтересів; введення міжнародно-правових санкцій.

Емісія цінних паперів (лат. emissio – випускання) – випуск в обіг цінних паперів. Проводиться на фондових біржах або на позабіржовому ринку цінних паперів.

Емітент цінних паперів (лат. emittens – той, що випускає) – юридична особа, яка від свого імені випускає цінні папери і зобов'язується виконувати обов'язки, що впливають з умов їх випуску. Емітентом може бути держава (в особі органу управління) та юридична особа.

Емфітевзис (лат. emphyteusis, від грец., букв. – вростання) – довгострокове відчужуване та успадковуване право користування чужою земельною ділянкою.

Етноцид (від грец. *ethnos* – плем'я, народ і лат. *caedere* – убивати) – насильницький спосіб здійснення національної політики шляхом знищення окремих народів, їх частини або їх окремих представників. Злочини Е. кваліфікуються не за кількісними характеристиками і не зводяться лише до вбивств. Е. вважається будь-яка акція, спрямована на ліквідацію етносу, його основних ознак (етнічна територія, мова, культура, самосвідомість).

I

Імігрант (лат. *immigrans* – той, що вселяється) – особа, яка в'їхала або в'їздить на територію держави, що не є державою громадянства чи країною постійного (звичайного) проживання цієї особи, з дотриманням встановленої законодавством процедури в'їзду в державу з метою поселення на її території для постійного або тимчасового проживання.

Імпічмент (англ. *impeachment* – осуд, обвинувачення, від старофранц. *emperechement* – перешкода, тортури) – за конституціями ряду держав процедура притягнення парламентом до відповідальності вищих посадових осіб у випадках вчинення ними певних злочинів.

Імплементация (від лат. *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) в міжнародному праві – організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань.

Імпорт (англ. *import* – ввезення, від лат. *importare* – ввозити) – ввезення із-за кордону товарів, послуг, технологій, капіталу, цінних паперів для реалізації і застосування на внутрішньому ринку.

Інавгурація (лат. *inaugurare* – посвячувати) – урочиста церемонія вступу на посаду новообраного глави держави, коронації монарха. У різних країнах визначається відповідними законами та ін. правовими актами.

Інвентаризація (від лат. *inventarium* – опис майна) — перевірка в натурі фактичних залишків товарно-матеріальних, грошових цінностей, а також стану розрахунків (виконання фінансових зобов'язань) з ін. суб'єктами господарювання на певну дату.

Інвестиції (від лат. *investire* – одягати, оточувати) – усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та ін. видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається відповідний соціальний ефект.

Індексація (від лат. *index* – покажчик, список, перелік) – законодавчо або ін. чином установлений спосіб і механізм збереження реальної величини (обсягу) грошових вимог і доходів у період інфляції.

Індосамент (від італ. *indossamento* букв. – на спині; на собі) – передавальний напис на векселях, чеках, коносаментях та ін. цінних паперах, здійснюваний останнім утримувачем документа (індосантом), чим затверджується перехід прав на цей документ до ін. особи (індосата).

Індукта (від лат. *inductus* – введений, запроваджений) – митний податок у Лівобережній Україні, який стягував гетьманський уряд за ввезення товарів з Росії у 2-й пол. 17 – 1-й пол. 18 ст.

Індульгенція (лат. *indulgentia* – милість, поблажливість, вибачливість) – 1) у римському праві – помилювання з нагоди якогось торжества; 2) у католицизмі – папська грамота, свідоцтво про відпущення як скоєних, так і не скоєних ще гріхів.

Інкасація (від італ., букв. *incasso* – класти в ящик) – діяльність спеціалізованих державних та уповноважених недержавних підрозділів (структур) по збору в касах підприємств, організацій, установ грошей готівкою та цінностей і доставка їх до кас банків та кас ін. організацій.

Інкасо (італ. *incasso* – виручка, виторг) – банківська операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта (відповідно до укладеного між ними договору банківського рахунку) одержує на підставі розрахункових документів належні йому грошові суми (за продані товари, надані послуги та ін.) і зараховує їх в установленому порядку на рахунок одержувача цих коштів.

Інкорпорація (пізньолат. *incorporatio* – включення до складу) – об'єднання нормативно-правових актів у збірники чи зібрання, розташування їх у певному порядку без зміни змісту. Результатом І. є зовн. опрацювання чинного законодавства.

Інкотермс (англ. *Incoterms* – словоскорочення від *International Commercial Terms* – Міжнародні комерційні терміни) – міжнародні правила тлумачення комерційних термінів.

Інкримінування (від лат. *in...* – префікс, що означає заперечення або проникнення, і *scipen* – провина, злочин) – пред'явлення обвинувачення у вчиненні злочину.

Інстанція судова (лат. *instantia* – безпосередня близькість, наполегливість) – ланка судової системи України з відповідними процесуальними повноваженнями, що залежать від стадії судового процесу.

Інституції (лат. *institutio* – настанова) – 1) У Давньому Римі – посібники з основ права, насамперед цивільного, авторами яких були Калістрат, Гай, Флорентін, Марціан, Ульпіан та ін. Найвідомішими з них є Інституції Гая (*Institutiones Gai*), укладені у 2 ст. 2) У переносному значенні – установи, заклади.

Інституціоналізація (від лат. *institutum* – устрій, установа) – процес визначення і оформлення організаційних, правових та ін. структур для задоволення суспільних потреб.

Інсуреція (лат. *insurrectio* – повстання) – збройне повстання проти державної влади.

Іntenція (лат. *intentio* – прагнення, намір) – у римському праві частина процесуальної формули, в якій міститься вимога. У ній наводилася підстава позову (згідно з цивільним правом або реальністю, визнаною претором), а також предмет позову, точно визначений або тільки окреслений, з тим щоб його уточнив суддя.

Інтердикт (лат. *interdictum* – заборона) – у Давньому Римі наказ судового магістрату, прийнятий у загальних інтересах та на прохання однієї із сторін для швидшого розв'язання майнового спору.

Інтерпеляція (лат. *interpellatio*, букв. – переривання, порушення) – особливий вид запиту групи депутатів у деяких парламентських країнах до уряду або конкретного міністра з вимогою дати пояснення щодо внутрішньої або зовнішньої політики, яка проводиться ними, або з якогось окремого питання.

Інтерполяція (лат. *interpolatio* – зміна, переробка, спотворення) – в історії права – доповнення, зміни або пропуски, внесені у давні тексти римських юристів комісією зі складання Дигест.

Інтерцесія (лат. *intercessio* – посередництво; заперечення; втручання) – 1) у римському праві прийняття на себе відповідальності за чужі борги у формі поруки або передачі речі у заставу; 2) право магістратів – посадових осіб Давнього Риму – призупиняти постанови і дії рівних або нижчих за становищем посадових осіб; 3) у міжнародному праві – ненасильницьке втручання у справи ін. держав з метою сприяння мирному врегулюванню спорів шляхом пропозиції добрих послуг.

Інтра вірес (лат. *intra vires* – у межах повноважень) – вислів, що застосовується для характеристики поведінки суб'єктів міжнародного права як такої, яка відповідає вимогам міжнародного права.

Інфамія (англ. *infamy* – ганьба, підлість; позбавлення юридичних прав, від лат. *infamia* – ганьба, безчестя) — в англосаксонському праві публічна неслава або втрата репутації, зокрема внаслідок кримінального звинувачення.

Інфляція (лат. *inflatio* – роздування, розбухання) – переповнення (перенасичення) сфери обігу паперовими грошовими знаками і, як наслідок, їх знецінення та суттєве зниження купівельної спроможності населення.

Іпотека (грец. *hypotheca* – застава) – застава землі, нерухомого майна, за якої земля та/або майно, що становлять предмет застави, залишаються у заставодавця або третьої особи (майнового поручителя), а заставодержатель набуває право на задоволення забезпеченого І. зобов'язання, яке не виконується, за рахунок предмета І.

Іредентизм (італ. *irredentismo*, від *irredento* – незвільнений) – різновид національної політики держави (політичного руху, партії), спрямованої на об'єднання розпорошеного по світу народу, етносу; вимоги повернення раніше втрачених територій певної держави з метою об'єднання їх у межах ін. держави.

К

Каботаж (франц. *cabotage* – каботажне плавання, від ісп. *cabo* – мис, півострів) – перевезення вантажів морськими транспортними організаціями між портами.

Кадастр (франц. *cadastre*, від пізньогрец. – реєстр) – систематизований банк кількісних і якісних даних щодо певного об'єкта.

Казуїстика (франц. *casuistique*, від лат. *casus* – випадок) — 1) підведення окремих випадків під загальне правило, догму як один з поширених прийомів середньовічної схоластики; 2) розгляд окремих прикладів судових справ (казусів) крізь призму того, як вони мають вирішуватися згідно з нормами права.

Казус беллі (лат. *casus belli* – привід до війни) – формальний привід для розв'язування війни однією державою проти іншої.

Казус федеріс (лат. *casus foederis* – випадок, обумовлений договором) – передбачена міжнародним договором умова (або юридичний факт), настання якої дає сторонам договору підстави розпочати певні дії чи утриматися від них.

Канонічне право (лат. *ius canonicum*) – сукупність правових норм, встановлених церковними канонами (правилами). У християнстві канонами вважають символ віри, вчення Ісуса Христа та апостолів, книги Святого Письма (Старий Завіт і Новий Завіт), сукупність правил богослужіння тощо.

Капітуляція (пізньолат. *capitulatio* – угода, домовленість щодо певних пунктів) – 1) заключна стадія збройного опору однієї з воюючих сторін у результаті її безнадійного воєнного становища або з політичних, ідеологічних та ін. мотивів, що характеризується припиненням бойових, диверсійних, розвідувальних дій супротивних сторін; 2) у міжнародному праві – припинення збройного опору, воєнних дій та здача ЗС воюючої держави під впливом переважаючої військової сили держави-переможниці на умовах останньої або на умовах, погоджених унаслідок переговорів.

Касація (лат. *quassare* – трясти, пошкоджувати, розбивати) – перегляд або скасування вищим державним органом судового рішення через недотримання або порушення правил судочинства інстанцією, яка ухвалила вирок.

Кауза (лат. *causa* – причина, привід) – 1) суб'єктивний мотив певної поведінки, передусім вступ до юридичного процесу; при цьому буває різною: відповідною до права (*causa iusta*), або недозволеною (*iniusta causa*), або тільки аморальною; може бути ганебним мотивом (*turpis causa*); 2) безпосередній привід, заради якого сторони здійснюють певні юридичні дії (*causa contrahendi*): передачу речі (*causa traditionibus*), платіж за вимогою (*causa cedendi*), надання кредиту (*causa credendi*), встановлення посагу (*causa dotis constituendae*), відпущення раба на волю (*causa manumissionis*); 3) правова підстава юридичної дії, наприклад, підстава для володіння (*causa possessionis*) або зобов'язання (*causa obligationis*).

Квазіделікт (франц. *quasi-delit*, від лат. *quasi* – ніби, майже, немовби і *delictum* – провина, проступок) – підстава для виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок неохайності або необережності.

Квазіконтракт (англ. *quasi-contract*, франц. *quasi-contrat*, від лат. *quasi* – ніби, майже, немовби і *contractus* – угода, договір) – підстава для виникнення зобов'язань, подібних до договірних своїм змістом і характером. Виникає між особами, які не мають договірних правовідносин.

Кваліфікація *lege causae* (лат. – за законом обставин справи) – одна з основних теорій подолання конфлікту кваліфікацій у міжнародному приватному праві, згідно з якою поняття і терміни колізійної норми слід тлумачити відповідно до принципів і понять того правопорядку, до якого ця норма відсилає.

Кваліфікація *lege fori* (лат. – за законом місця судового розгляду) – одна з основних та історично перших теорій кваліфікації у міжнародному приватному праві, відповідно до якої суд при застосуванні колізійної норми кваліфікує її юридичні поняття і терміни згідно з їх змістом у цивільному та цивільно-процесуальному праві країни місцезнаходження суду.

Квірити (лат. *Quirites*) – найдавніше позначення повноправних римських громадян (римлян).

Кворум (від лат. *quorum* – (присутності) яких (достатньо)) – найменша кількість членів будь-яких зборів або зібрання, зокрема парламенту, за наявності якої вони правомочні ухвалювати рішення, що є офіційно рішеннями цих зборів або зібрання.

Квота (від лат. *quota (pars)* – яка (частина) – допустима величина (частка, міра, норма, відсоток), встановлена законодавчо чи в рамках угоди для кожного з її учасників.

Кіднепінг (англ. *kidnapping* – викрадення дітей, від *kidnap* – красти, вивозити силомиць) – викрадення людей (переважно дітей) з метою отримання викупу шляхом вимагання та шантажу.

Клаузула (лат. *clausula* – закінчення, завершення) – застереження про умови та обставини, за наявності яких зобов'язання за договором чи угодою підлягають виконанню, або про можливість відмови від їх виконання у разі суттєвої зміни обумовлених обставин.

Кліринг (англ. *clearing*, букв. – очищення, внесення ясності) – система безготівкових розрахунків за продані товари, цінні папери та надані послуги, заснована на зарахуванні взаємних вимог сторін, що беруть участь у розрахунках.

Когнати (лат. *cognati* (одн. *cognatus*), букв. – родичі, від *co...* – префікс, що означає спільність, сумісність, і *natus* – народжений; той, що походить) – у римському праві кровні родичі за чоловічою або жіночою лінією.

Кодифікація (пізньолат. *codificatio*, від лат. *codex*, первісно – стовбур, пень; навощена дощечка для письма, книга і *...ficatio*, від *facio* – роблю) – спосіб упорядкування законодавства, забезпечення його системності та узгодженості; одна з форм систематизації законодавства, в процесі якої до проекту створюваного акта включаються чинні норми і нові норми, які вносять зміни в регулювання певної сфери суспільних відносин.

Колізія нормативних актів (лат. *collisio* – зіткнення) – суперечність між правовими приписами відповідних актів, що виявляється у відмінностях у процесі регулювання аналогічних суспільних відносин.

Комітент (лат. *committens* – той, що доручає) – сторона в договорі комісії, яка доручає ін. стороні (комісіонеру) укласти за винагороду певну угоду (або кілька угод) від її імені, але за свій рахунок.

Коміції (лат. *comitia* – народні збори) – збори громадян у Давньому Римі. Відбувалися тільки у визначені дні, в особливих місцях, які вважалися священними.

Компенсація (лат. *compensatio* – відшкодування, винагорода, зрівноваження) – правовий спосіб захисту матеріальних і нематеріальних благ фізичних та юридичних осіб. Сутність К. полягає у відшкодуванні шкоди (матеріальної і нематеріальної). Регулюється Цивільним кодексом України.

Конвенція (лат. *conventio* – договір, угода) – вид договорів міжнародних. Установлює взаємні права та обов'язки сторін. К. поділяються на багатосторонні й двосторонні, загальні й галузеві, глобальні й регіональні. Приймаються міжнародними організаціями, конференціями, нарадами тощо.

Кондикція (лат. *condictio* – вимога про повернення) – абстрактний цивільний особистий позов у формулярному процесі, спрямований на певну грошову суму або річ.

Кондомініум (лат. *condominium* – співволодіння, від *con...* – префікс, що означає спільність, сумісність, і *dominium* – володіння, володарювання) – спільне володіння; у міжнародному праві – спільне здійснення юрисдикції над однією територією двома чи кількома державами.

Конклюдентні дії (від пізньолат. *concludere* – укладати, робити висновок, завершувати) – дії особи, що виражають її волевиявлення на встановлення правовідносин, зокрема, на укладання угоди, висловлені не в формі усної чи письмової пропозиції, а безпосередньо через поведінку, з якої можна зробити висновки про такий намір.

Конкубінат (лат. *concubitus* – співжиття, від *con...* – префікс, що означає спільність, сумісність, і *subare* – лежати) – позашлюбний статевий зв'язок без мети створити сім'ю.

Коносамент (франц., первісно *connaissance* – факт обізнаності, від *connaitre* – знати, розумітися) – документ, що містить умови договору морського перевезення вантажу.

Консалтинг (англ. *consulting*, букв. – консультуючий, від лат. *consultare* – радитись, просити поради) – діяльність, пов'язана з наданням консультативних послуг виробникам, продавцям і покупцям стосовно широкого кола економічних (у т. ч. зовнішньоекономічних), правових, організаційних та ін. питань.

Консорціум (лат. *consortium* – співучасть, спільність, співтовариство) – в Україні тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу, утворювані для досягнення спільної мети; вид об'єднання підприємств. К. діє на основі договору та статуту, який затверджується його засновниками або власниками.

Континуїтет (лат. *continuatio* – безперервність) – 1) спадкоємність у розвитку права; 2) у міжнародному праві продовження здійснення державою- правонаступницею передбачених у міжнародних договорах прав і обов'язків держави-попередника.

Контрабанда (італ. *contrabando*, від *contra* – проти і *bando* – урядовий указ) – незаконне переміщення через митний кордон держави товарів, валюти, цінностей та ін. предметів.

Контрагент (від лат. *contrahens* (*contrahentis*) – той, хто домовляється) – сторона у двосторонньому або багатосторонньому договорі (контракті). У двосторонніх договорах права та обов'язки одного К. відповідають правам і обов'язкам другого.

Контракт (лат. *contractus* – угода, договір) – угода двох чи більше осіб з метою встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. Термін є синонімом договору.

Контратипування (від лат. *contra* – проти і грец. *typos* – відбиток) – метод судово-дослідної фотографії, який застосовується для посилення яскравого контрасту зображення. Полягає у виготовленні контактним способом з чорно-білого негатива діапозитива, з якого, у свою чергу, виготовляють негатив – контратип.

Контрафакція (франц. *contrefaction* – підробка, від лат. *contra* – проти і *facere* – робити) – незаконне використання відомих на ринку товарних знаків з метою одержання доходів від виробництва і реалізації товарів, що імітують товари відомих фірм; порушення авторського права шляхом відтворення і розповсюдження чужого твору.

Контрибуція (лат. *contributio* – розверстка збору чи податку) – грошові суми, які виплачуються переможеною державою переможцеві після закінчення збройного конфлікту.

Контроверсія (лат. *controversia* – суперечка, зіткнення, від *contra* – проти і *vertere* – повертати, обертати) – версія, прямо протилежна припущенню слідства або суду про наявність чи відсутність подій та фактів, що мають значення для правильного вирішення справи.

Контроферта (від лат. *contra* – проти і *offertus* – запропонований) – зустрічна оферта, відповідь на пропозицію укласти договір, що містить умови, які є додатковими або відрізняються від умов, зазначених у пропозиції. Застосовується переважно у зовнішньоторгових відносинах.

Контрсталія контрсталійний час (від лат. *contra* – проти і франкського *stal* – положення) – час, встановлюваний угодою сторін договору морського перевезення вантажу для завершення вантажних робіт, розпочатих, як правило, у визначений договором час.

Конфіскація майна (лат. *confiscatio* – вилучення майна у державну скарбницю) – примус, безоплатне вилучення у власність держави усього або частини майна, яке є особистою власністю громадянина.

Конформізм (від лат. *conformis* – подібний, відповідний) – пасивне сприйняття існуючого порядку речей, пануючих поглядів, некритичне наслідування якогось зразка індивідами та соціальними групами. У правовій сфері К. – прагнення пристосуватися до зовнішніх обставин і норм права, підпорядкування власної поведінки поглядам і діям оточення.

Концесія (лат. *concessio* – згода, дозвіл, поступка) – правовідносини, які виникають між державою в особі уповноважених нею органів (концесіодавцем) та підприємцями, іноземними компаніями чи ін. юридичними особами (концесіонерами) з приводу передачі їм на договірних засадах промислових підприємств, земельних ділянок з правом видобування корисних копалин, будівництва різноманітних об'єктів з метою розвитку або відновлення національної економіки та освоєння природних ресурсів.

Кооптація (лат. *cooptatio* – дообрання) – поповнення складу певного виборного органу новими членами за його власним рішенням, без проведення нових (додаткових) виборів.

Корпус юріс цивіліс (лат. *Corpus iuris civilis* – Звід цивільного права) – зведення цивільних законів, укладене у 1-й пол. 6 ст. за правління візантійського (східноримського) імператора Юстиніана I.

Корупція (лат. *corruptio* – псування, розбещування, підкуп) – діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або ін. переваг.

Котирування (франц. *coter* – оцінювати, зазначати ціну, курс, нумерувати, позначати; від *cote* – частка, доля) – механізм виявлення ринкової ціни шляхом фіксації та обробки цін на біржові товари, які склалися протягом торгів на організованому ринку.

Кредит (лат. *creditum* – позика, борг, від *credere* – довіряти) – 1) відносини у зв'язку з передачею грошей або матеріальних цінностей у тимчасове користування за умови їх повернення; 2) банківський К. як форма руху позичкового капіталу, який дає дохід (відсоток). Надається юрид. особам і громадянам; 3) державний К. – сукупність кредитних відносин, у яких позичальником є держава.

Криміналізація (франц., від лат. *criminalis* – злочинний) – віднесення тих чи ін. дій (бездіяльності) до злочинних, якщо раніше вони такими не вважалися, з визначенням в особливій частині кримінального законодавства (нормі) конструктивних ознак складу злочину та можливого покарання за його скоєння.

Криміналістика (від лат. *criminalis* – злочинний; той, що стосується злочину) – юридична наука про спеціальні прийоми, методи і засоби, які застосовуються у кримінальному судочинстві з метою запобігання злочинам, їх розкриття і розслідування, а також під час розгляду кримінальних справ.

Кримінологія (від лат. *crimen* (*criminis*) – злочин і грец. *logos* – слово, вчення) – наука про злочинність, її причини, особистість злочинця і заходи запобігання злочинності; навчальна дисципліна.

Крос-курс (англ. *cross-course*, від *cross* – перехрещення і *course*, лат. *cursus* – курс, хід, рух) – співвідношення двох валют, яке обчислюється на основі курсів цих валют стосовно будь-якої третьої.

Куратор (лат. curator – опікун, піклувальник, управитель, від curare – піклуватися, доглядати) – 1) у римському приватному праві – піклувальник майна осіб, які самі не спроможні управляти ним, або майна, яке тимчасово не має власника; 2) у сучасному приватному праві К. – особа, якій доручено нагляд чи опіку над кимось або чимось (напр., нагляд за навчанням, за ходом робіт).

Л

Лакуна (лат. lacuna – заглибина, западина, прогалина) у міжнародному праві – відсутність договірної або звичаєвої норми, яка могла бути використана для врегулювання правовідносин.

Латентна злочинність (від лат. latens, latentis – прихований, невидимий) – частина злочинності, яка з різних причин не знаходить відображення у державному обліку вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили.

Легалізація (франц. legalisation – засвідчення, узаконення, від лат. legalis – правовий, юридичний, законний) – 1) офіційне визнання факту утворення юридичної особи, узаконення її діяльності, надання юридичної сили певному акту; 2) підтвердження дійсності підписів на документах.

Легат (лат. legatum, букв. – призначене за заповітом, від legare – заповідати; лат. legatus – посол, від legare – посилати) – 1) заповідальний відказ, безоплатне заповідальне розпорядження про видачу спадкоємцем певної суми або речей якій-небудь третій особі; 2) у Давньому Римі посол, призначуваний сенатом чи уповноважений, який виконував політичні доручення; в період пізньої республіки – помічник полководця або правитель провінції; в період принципату – намісник у провінціях; 3) Л. папський – титул вищого рангу дипломатичних представників Папи Римського.

Легісакційний процес (від лат. legis actio – дія, встановлена законом) – процесуально-правовий акт найдавнішого права, доступний лише римським громадянам, з певними, урочисто проголошуваними формулами та символічними діями, якими починався судовий спір або виконання провадження.

Легіслатура (франц. legislature, від лат. lex (legis) – закон і lator – той, що вносить, пропонує) – 1) **строк** повноважень представницького органу (парламенту) або виборної службової особи (президента, мера тощо); 2) назва законодавчих органів у деяких країнах, а також у ряді штатів США.

Легітимація (франц. legitimation, від лат. legitimus – законний, правомірний) – процедура, визнання певного суб'єкта чи факта.

Легітимність (від лат. legitimus – законний, правомірний) – обов'язкова ознака законної влади держави, що означає визнання її як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Ленд-ліз (англ. lend-lease – передача в борг або в оренду, від lend – давати в борг і lease – здавати в оренду, в найом) – система передачі (у вигляді позики або оренди) озброєння, боєприпасів, стратегічної сировини, продовольства тощо. Поставки за Л.-л. здійснювалися США до країн-союзниць по антигітлерівській коаліції під час Другої світової війни 1939-1945 років.

Лізинг (англ. leasing, від lease – здавати в оренду, в найом; орендувати, наймати) — різновид підприємницької діяльності, спрямованої на інвестування власних, позичкових або залучених коштів шляхом надання майнового кредиту.

Ліквідність (франц. від лат. liquidus – рідкий, текучий) – здатність перетворення активів фірми (банку, підприємства), матеріальних цінностей у готівку, мобільність активів; спроможність позичальника забезпечити своєчасне виконання своїх боргових зобов'язань.

Ліміт (франц. limite, від лат. limes (limitis) – межа, рубіж, кордон) – гранична кількість засобів, коштів, часу тощо, максимально допустима норма чого-небудь, напр. витрачання конкретного виду ресурсів, викиду (скиду) забруднюючих речовин тощо. У правовій системі України термін широко застосовується в екологічній, фінансовій, банківській, трудовій та ін. галузях законодавства, у правовому регулюванні добування і використання природних ресурсів, охорони довкілля (атмосферного повітря, водних об'єктів тощо).

Лістинг (англ. listing, від list – список, реєстр, давньогерм. lista – край) – процедура допуску цінних паперів до торгівлі на організованому фондовому ринку.

Ліцензія (лат. licentia – свобода, право, licet – дозвіл) – спеціальний дозвіл, який видається компетентним державним органом або уповноваженою ним особою на здійснення певних дій чи діяльності у визначених сферах або на використання певних прав, що належать ін. особі.

Ліцитатор (лат. licitator; від liciteri – пропонувати (призначати) ціну, змагатися, боротися) – особа, яка веде аукціонні (публічні) торги, аукціоніст-професіонал, який володіє процедурою проведення аукціону. Призначається організатором торгів.

Локаут (англ. lock-out, букв. – замикати (двері) і не впускати, від lock – замикати і out – зовні, геть) – тимчасове зупинення роботодавцем виконання основних обов'язків щодо трудового правовідношення, тобто обов'язків надавати роботу і сплачувати зарплату з наступним поновленням виконання цих обов'язків після досягнення роботодавцем поставленої мети.

М

Майорат (пізньолат. maioratus, від лат. maior – старший, більший) – порядок спадкування майна старшим у сім'ї або роді. Характерний для правовідносин епохи феодалізму.

Маклер (нім. Makler – посередник) – особа, яка на професійній основі здійснює посередницьку діяльність у сфері купівлі-продажу товарів та цінних паперів, страхування та ін. На відміну від звичайного брокера, що укладає угоди для клієнтів, М. як біржовий посередник купує і продає угоди (контракти) за свій рахунок.

Мандат(лат. mandatum – доручення, від mandare – доручати, довіряти, передавати) – 1) повноваження, наказ, доручення бути представником волі та інтересів людини, спільноти людей, суспільства, держави, виступати від їхнього імені; 2) правові відносини, що виникають та існують у зв'язку із представництвом; 3) строк дії наданих повноважень; 4) документ, що посвідчує повноваження особи, органу, установи та ін., яким вони надані; 5) у Давньому Римі – різновид імператорських конституцій (законів), сутність якого полягала у повноваженнях чи інструкціях, наданих імператором своїм намісникам у провінціях та ін. чиновникам.

Мантія (грец. mantion – плащ, від лат. mantellum – покривало) – широкий, спадаючий до землі одяг, який одягали поперх ін. одязі; парадний одяг монархів, папи римського, вищих служителів православної церкви. У деяких державах М. одягають судді та адвокати, в урочистих випадках – члени вчених товариств та академій, професори тощо.

Маргінальні групи (лат. marginalis – той, що знаходиться скраю, на межі, від лат. margo – край, межа) – соціальні групи людей, спосіб життя яких не відповідає стандартам, притаманним суспільству, до якого вони належать, але не порушує його правових норм. До М. г. відносять бездомних, алкоголіків, наркоманів, токсикоманів, психічно хворих, членів неблагополучних сімей, раніше судимих, безробітних, бродяг, жебраків, іноземців-нелегалів, ув'язнених тощо.

Маржа (франц. *marge*, букв. – поле сторінки, край, від лат. *margo* – край, межа) – величина, яка виражає різницю між процентними ставками, курсами цінних паперів, ставками страхових внесків і відшкодувань, цінами товарів тощо. Термін широко використовується у банківській, біржовій, страховій і торгівій діяльності та у відповідних договорах і законодавстві, що опосередковують цю діяльність.

Маркетинг (англ. *marketing* – торгівля, збут, від *market*, лат. *mercatus* – ринок) – комплексна система заходів з організації виробництва та збуту товарів чи послуг, орієнтована на потреби потенційних покупців і отримання максимального прибутку.

Мародерство (від франц. *maraudeur* – здійснювати крадіжки) – приховане або відкрите викрадання на полі бою речей у вбитих і поранених, здійснене військовослужбовцями, що належать до особового складу власних ЗС держави або союзних військ, або до армії противника, або цивільними особами.

Матримоніальний (лат. *matrimonialis*, букв. – подружній, шлюбний) – шлюбний, пов'язаний зі шлюбом.

Медіація (лат. *mediatio* – посередництво) – 1) у міжнародному праві – посередництво третьої не заінтересованої держави в міжнародному спорі суб'єктів міжнародного права; 2) у приватному праві – один з альтернативних (позасудових) методів вирішення конфліктів, згідно з яким незайнтересований посередник (медіатор) допомагає сторонам досягти шляхом переговорів добровільної та взаємовигідної угоди.

Меморандум (лат. *memorandum* – те, про що слід пам'ятати) – дипломатичний документ, у якому докладно викладається фактичний та юридичний бік будь-якого питання і наводяться відповідні аргументи. Часто містить виклад та обґрунтування міжнародно-правової позиції держави.

Меценатство – добровільна безкорислива діяльність фізичних осіб у формі матеріальної, фінансової та ін. підтримки набувачів благодійної допомоги. Термін походить від імені римського державного діяча Гая Цільнія Мецената (*Gaius Cilnius Maecenas*; між 74 і 64 – 8 до н. е.), який прославився покровительством поетам і митцям (Вергілію, Горацию та ін.).

Міграція (лат. *migratio* – перехід, переїзд, переселення, від *migrare* – переходити, переїздити, переселятися) – переміщення населення через кордон тих чи ін. територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу із зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього.

Мікротрасологія (від грец. *mikros* – малий, франц. *tracé* – слід, відбиток і грец. *logos* – слово, вчення) – розділ трасології, що розробляє методи і технічні засоби криміналістичної ідентифікації слідоутворюючих об'єктів (предметів) за відображеннями їх фрагментів на мікроскопічному та макроскопічному рівнях.

Міліція (лат. *militia* – військо, військова служба) – в Україні державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Місдемінор (англ. *misdemeanour* – проступок, від *mis...* – префікс із значенням неправильності і *demeanour* – поведінка) – у системі англо-американського права категорія найменш небезпечних злочинів, що межують з адміністративними правопорушеннями. Відповідальність за М. часто обмежується штрафом або короткостроковим ув'язненням.

Мобілізація (франц. mobilisation, від лат. mobilis – рухомий) – комплекс організаційно-правових заходів, які здійснюються у державі з метою планомірного переведення органів державної влади, ін. державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил цивільної оборони, галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а збройних сил та ін. військових формувань – на організацію і штати воєнного часу.

Модус вівенді (лат. modus vivendi – спосіб життя, спосіб існування) – 1) тимчасова угода з міжнародних питань, яка укладається за обставин, що не дають змоги досягти в даний час постійної або тривалої домовленості. Передбачає остаточне врегулювання питання у майбутньому шляхом укладення постійної угоди; 2) фактичний стан відносин, що визнається заінтересованими сторонами.

Модус проседенді (лат. modus prosedendi – спосіб дії) – термін, що використовується у дипломатичній практиці й означає, яким чином та в якому порядку мають бути виконані ті чи ін. зобов'язання або дії.

Моніторинг (англ. monitoring – контроль, від лат. monitor – той, хто попереджає, застерігає, радник, консультант) – регулярне спостереження за станом природних, технічних і соціальних процесів з метою їх оцінки, контролю та прогнозування.

Монополія монополізм (грец. monopolia – одноособове право на продаж, від monos – один, єдиний і pōlēō – продавати) – 1) виключне право на виробництво, торгівлю, промисли тощо, яке належить одній особі, певній групі осіб або державі; 2) великі об'єднання підприємців (картелі, синдикати, трести, концерни, консорціуми тощо), що виникають на базі зростаючої концентрації виробництва і капіталу, які зосереджують у своїх руках більшу половину виробництва та/або продажу будь-якого товару з метою досягти панівного становища на ринку, одержання максимального прибутку.

Мораторій (від лат. moratorius – затримуючий, уповільнюючий) – 1) у цивільному праві – відстрочення виконання зобов'язання, що встановлюється державою на певний строк або до припинення обставин надзвичайного характеру; 2) у міжнародному праві – домовленість держав про відстрочення або утримання від певних дій на визначений або невизначений строк.

Н

Наркобізнес (від грец. narkosis – заніміння, заціпеніння і англ. business – справа, заняття, робота) – організована злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюється у вигляді промислу з метою наживи.

Натуралізація (франц. naturalisation, від лат. naturalis – природний, дійсний, справжній) – акт прийняття до громадянства (підданства) певної держави іноземця чи особи без громадянства.

Націоналізація (франц. nationalisation, від лат. natio – плем'я, народ) – відчуження (безоплатне або оплатне) майна з приватної власності фізичних або юридичних осіб у власність держави.

Негаторний позов (від лат. negatorius – той, що заперечує, відхиляє) – позов власника про усунення порушень, що перешкоджають здійсненню його права розпорядження належним йому майном. Відповідачем за цим позовом є особа чи орган, які обмежують права власника.

Нелегал (від не... – префікс, що означає заперечення, і франц. legal, лат. legalis – законний) – 1) особа, яка перебуває на нелегальному становищі у зв'язку зі своєю протиправною діяльністю, причетністю до політичної опозиції або з ін. міркувань; 2)

спеціально підготовлений і засланий до ін. країни з розвід. завданням кадровий працівник або агент спецслужби, який з метою маскуванню видає себе за ін. особу (громадянина країни перебування чи іноземця), використовуючи для цього оригінальні та фальшиві документи.

Нерезиденти (від не... – префікс, що означає заперечення, і франц. resident, лат. residents (residentis) – той, що залишається на місці) – 1) фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України; 2) юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, які не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, що створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, в т. ч. юридичні особи та ін. суб'єкти підприємницької діяльності, за участю ін. суб'єктів підприємницької діяльності України.

Нобілітет (лат. nobilitas (nobilitatis) – знать, панство, аристократія) – патриціансько-плебейський прошарок, який склався у 4-3 ст. до н. е. і став панівним у Давньому Римі.

Новація (лат. novatio – оновлення, зміна) – 1) у цивільному праві – припинення зобов'язання і заміна його новим між тими самими сторонами; 2) у законодавстві деяких зарубіжних країн Н. трактується як відновлення двостороннього договору на тих же умовах, проте із заміною контрагента третьою особою.

Новела (від лат. novellae leges – нові закони) у праві – новий закон чи ін. нормативно-правовий акт або зміни і доповнення до законодавства.

Номофілакія (від грец. nomos закон і phylassein спостерігати) – державна установа в античних Афінах, Спарті та ін. давньогрецьких державах, до обов'язків якої входило наглядати за додержанням законів і недопущенням реформ, що суперечать існуючим законам.

Нонліквет (лат. non liquet – не ясно) – латинський вислів, який застосовують у міжнародній судовій практиці, коли суддя недостатньо обізнаний з фактами справи або з правом, яке можна було б застосувати для вирішення спору.

Нон-фосфетюр (від франц. non – не, fausser – порушувати і fait – зроблений, завершений) – збереження у повному обсязі дії договору (угоди) страхування при несплаті наступної страхової премії.

Норма-дефініція (від лат. norma – правило, взірць і definitio – визначення) – різновид правових норм, що забезпечують дію регулятивної та охоронної норм. Має доповнюючий характер і не породжує правовідносин.

Нострифікація (від лат. noster – наш і facio – роблю) – визнання документів про вищу освіту, вчені звання та наукові ступені, що видаються органами атестації ін. країн. Здійснюється шляхом надання відповідними органами державної влади таких академічних та/або професійних прав, які мають власники документів України про вищу освіту, вчене звання та наукові ступені.

Нота дипломатична (лат. nota – письмовий знак, позначка, зауваження) – вид дипломатичного документа, офіційне письмове звернення однієї держави до іншої чи до кількох держав.

Нотаріат (від лат. notarius – писар, стенограф, секретар) – система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші передбачені законом нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності.

Нотаріус (лат. notarius – писар, стенограф) – особа, яка уповноважена державою на вчинення нотаріальних дій і працює у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державний Н.) або займається приватною нотаріальною діяльністю (приватний Н.).

Нотис (англ. notice – повідомлення; первісно – знайомство, знання, інформація, від лат. notitia – знайомство, відомість, знання) – 1) спеціальний документ, що містить необхідну інформацію (дані) про продукцію (найменування, кількість, якість, ціна тощо), яка пропонується для реалізації на товарній біржі; 2) повідомлення, що надсилає капітан морського чи річкового судна відправникові або одержувачеві вантажу про готовність судна до його прийняття (завантаження) чи розвантаження товару; 3) у страховій практиці – повідомлення про намір перестраховика переглянути певні положення договору або розірвати його на наступний рік, що надсилаються компанії-перестраховальнику, як правило, за 3 місяці до закінчення поточного року; стаття (положення) договору перестрахування, яка передбачає таке повідомлення.

Нотифікація (пізньолат. notificatio, від лат. notificare – робити відомим, повідомляти) – у дипломатичній і договірній практиці держав повідомлення ін. сторони про відповідні юридичні факти.

Нуліфікація (від лат. nullus – ніякий, неіснуючий і facio – роблю) – 1) анулювання, визнання недійсним акта, закону; 2) у США – відмова штату визнати дійсність закону, прийнятого конгресом Сполучених Штатів. У цьому значенні термін уперше вжито 1798 року у творах Т. Джефферсона; 3) оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними.

Ноу-хау (англ. know-how, букв. – знати як; вміння, знання справи, секрет виготовлення, виробництва) – технічні знання, досвід, секрети виробництва, технічна, організаційна, комерційна секретна інформація, спрямовані на вирішення технічних чи ін. завдань, виготовлення певного виробу, підвищення ефективності виробництва.

О

Обітер диктум (лат. obiter dictum – сказане мимохідь, між іншим) – в англосаксонському праві зроблені суддею при винесенні рішення заяви, які не мають істотного значення для даної судової справи, не впливають на розгляд справ у майбутньому і не є частиною раціо десиденті (лат. ratio decidendi – вирішальний довід).

Облігація (лат. obligatio – зобов'язання, поручительство) – цінний папір, що засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Овердрафт (англ. overdraft – перевищення кредиту, від over... – префікс, що означає вище, понад, за межами чогось, і draft – план, проект) – особлива форма надання коротко-строкового кредиту клієнтові банку в разі, коли сума банківського кредиту перевищує залишкове сальдо на рахунку клієнта.

Овертайм (англ. overtime – надурочний час, від over... – префікс, що означає вище, понад, за межами чогось, і time – час) – у морському праві термін, який визначає надурочний час, упродовж якого проводилися роботи з завантаження чи розвантаження судна.

Онтологія права (від грец. ontos – буття і logos – слово, вчення) – вчення про буття права у суспільстві, функціонування прав, феноменів у безперервній динаміці змін, з яких складається правова реальність.

Опінію юріс (лат. opinio iuris, букв. – думка права) – вислів, який застосовується у міжнародному праві для констатації визнання суб'єктами правотворення правила поведінки як норми права.

Оптация (лат. optatio – бажання, вибір, від optare – обирати, прагнути) – добровільний вибір громадянства при зміні державою, громадянином якої особа була, території. Особи, які проживають на території, що переходить від однієї держави до іншої, називаються оптантами.

Оренда (від лат. arrendo – здавати в найом, наймати) – надання майна в тимчасове (строкове) платне користування.

Остарбайтери (від нім. – Ost схід і Arbeiter – робітник) – особи, які в роки Другої світової війни були насильно вивезені з окупованої частини СРСР на примусові роботи на території Німеччини або її союзників, що перебували у стані війни з Радянським Союзом, або на території окупованих ними ін. держав.

Оферта (від лат. offertus – запропонований) – звернена до певної особи пропозиція про укладення цивільно-правової угоди з обов'язковим зазначенням усіх умов майбутньої домовленості. Особа, яка першою робить пропозицію (оферент), може відмовитися від неї, але доти, доки друга сторона (акцептант) не прийняла пропозиції.

Охлократія (від грец. ochlos – натовп і kratos – влада) – панування, влада натовпу або політичних сил, які орієнтуються на безсистемні, провокативні дії, гасла й вимоги неорганізованої маси людей.

П

Паблік рілейшнз (англ. public relations – зв'язки з громадськістю, від public, лат. publicus – суспільний, громадський і лат. relatio – відношення, зв'язок) – особливий вид діяльності державних органів, політичних партій, громадських організацій, корпорацій, фірм тощо, пов'язаний з формуванням сприятливої громадської думки з того або ін. питання.

Пакт (лат. pactum – договір, угода) – одне з найменувань двостороннього або багатостороннього договорів щодо конкретної сфери політичних відносин. У міжнародно-правовій практиці П. уклалися з питань ненападу, взаємодопомоги, взаємної або колективної безпеки.

Пакта сунт серванда (лат. pacta sunt servanda – договори повинні виконуватися) – латинський вислів, який застосовується у міжнародному праві для визначення положення про обов'язковість укладених договорів, а також принципу міжнародного права, що впливає з цього положення.

Пандекти (грец. pandektēs – всеосяжний, всеохоплюючий) – звід уривків з творів римських юристів, що мали силу законів, укладений 529 н. е. за указом візантійського імператора Юстиніана I. Те саме, що й Дигести.

Паритет (лат. paritas (paritatis) – рівність, від par – рівний, однаковий) – рівність (рівноправність), рівноцінність, рівне представництво сторін під час вирішення договірних актів, вирішення конфліктів (наприклад, трудових), поділу майна, розгляду питань, що стосуються двох або багатьох сторін та ін.

Паспорт (франц. passeport, первісно – дозвіл на відплиття, від passe – прохід і port – гавань) – офіційний документ, який посвідчує особу власника та підтверджує його громадянство.

Патент (лат. (litterae) patentes – грамота, від лат. patens (patentis) – відкритий, очевидний) – виданий компетентним держ. органом документ, який надає його власникові виключне право на винахід (корисну модель, промисловий зразок, сорт рослин).

Патриції (лат. patricii, від pater – батько) – родова аристократія у Давньому Римі.

Патрон (лат. patronus – захисник, заступник, покровитель, від pater (patris) – батько) – у Давньому Римі багата або впливова людина (патрицій), що брала під своє покровительство (патронат) вільновідпущених або недієздатних громадян. За часів Римської республіки – почесний або офіційний покровитель і захисник міст (patronus municipii civitas).

Паушальний платіж (від нім. pauschale – намічена сума, загальна сума) – винагорода за право користування предметом (об'єктом) ліцензійного договору до одержання прибутку (доходів) від його використання.

Пенітенціарний (від лат. poenitentia – каяття) – який стосується суворого покарання, головним чином кримінального; тюремний.

Пенологія (від лат. poena – покарання, кара і грец. logos – слово, вчення) – наука (вчення) про покарання. Виникла як розділ кримінально-правової науки, що на емпіричній основі розглядає покарання як соціально-правове явище, його сутність, зміст, ознаки, властивості, мету й ефективність окремих видів покарання в запобіганні злочинності.

Пеня (від лат. poena – покарання, кара) – один з видів неустойки, визначена законом або договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторіві в разі прострочення виконання зобов'язання.

Перегрини (лат. peregrini – чужинці, іноземці) – сусідні з Римською імперією і підкорені нею народи, які мали специфічний правовий статус, але не були римськими громадянами.

Персеверація (лат. perseveratio – наполегливість, стійкість, витримка) – прагнення людини дотримуватися певних орієнтирів, які колись привели її до успіху, ефективного результату. У кримінології П. означає готовність злочинця послідовно дотримуватися злочинної професіоналізації.

Персона грата (лат. persona grata – бажана особа) – у дипломатичній практиці голова дипломатичного представництва, який отримав агреман, а також будь-який ін. іноземний дипломат, якому дозволено в'їзд у країну перебування.

Персона нон грата (лат. persona non grata – небажана особа) – у дипломатичній практиці член персоналу дипломатичного представництва, який визнається державою перебування як небажана особа.

Піроманія (від грец. pyg – вогонь, полум'я і mania – безумство, пристрасть, захоплення) – потяг до підпалів, один з видів імпульсивних дій. Може бути наслідком психічної хвороби палія. Цей фактор враховується при вирішенні питання про притягнення останнього до кримінальної відповідальності за вчинені ним підпали.

Плагіат (лат. plagio – викрадаю) – оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. П. визнається незалежно від того, опубліковано чужий твір чи ні, а також охороняється він авторським правом і суміжними правами чи ні.

Плебісцит (лат. plebiscitum – рішення народу, від plebs – простий народ і scitum – рішення, постанова) – 1) термін, яким позначається інститут референдуму або один з його різновидів; 2) форма безпосередньої демократії. П. – голосування осіб, наділених активним виборчим правом, щодо зміни державної належності певної території або визначення її статусу як території новоутвореної держави, а також прийняття або зміни форми державного правління.

Плюралізм (від лат. pluralis – множинний) – основоположний принцип людського співжиття, що передбачає різноманітність поглядів, підходів, позицій, концепцій у правовій, політичній, економічній, культурній та ін. діяльності.

Поліархія (грец. polyarchy – влада багатьох) – влада багатьох на відміну від монархії (влади одного) та олігархії (влади небагатьох) чи аристократії (влади найкращих). Основу сучасної П. становить представницька демократія із загальним виборчим правом. Поліархічна демократія означає політичну систему з принаймні 6 інститутами: виборністю посадових осіб; вільними, чесними виборами; свободою волевиявлення громадян; доступом до альтернативних джерел інформації; автономією асоціацій; загальними громадянськими правами.

Поліс страховий (франц. police, від італ. polizza – посвідчення, розписка, квитанція) – спеціальний (як правило, іменний) документ, що видається страховиком (страховою компанією) страхувальникові на підтвердження факту укладення між ними договору добровільного або обов'язкового страхування.

Пороскопія (від грец. poros – прохід, протока і skopeo – спостерігаю, розглядаю) – розділ дактилоскопічної експертизи, що вивчає можливості ототожнення особи за відображеннями пальцевих відбитків пор, які знаходяться на папілярних лініях і є вивідними отворами потових залоз долонної поверхні рук.

Порто-франко (італ. porto franco, букв. – вільний порт) – особливий безмитний правовий режим, який встановлюється для окремих портів і прилеглих до них територій. Цей режим передбачає вільне безмитне ввезення і вивезення іноземних товарів, а також їх промислову переробку в зоні П.-ф.

Посесія (лат. possessio – володіння, власність), посесійне право – 1) умовне володіння людьми чи землями, надане промисловим підприємцям у Російській державі, в т. ч. в Україні, у 18-19 ст.; 2) тимчасова або спадкова оренда державного маєтку разом з приписаними до нього селянами. Існувала в Польщі у 18 ст., збереглася також у 1-й пол. 19 ст. на тер. Правобережної України та в Білорусії після їх включення до складу Росії.

Постліміній (лат. postliminium, від post – за, після і limen – межа, кордон, рубіж) – у Давньому Римі право, за яким римлянин, що потрапив у полон до ворогів, зазнавав істотної зміни свого правового статусу.

Постулат (лат. postulatum – вимога, позов) – твердження (судження), яке сприймається у рамках тієї або іншої теорії за істинне, а тому відіграє у ній роль аксіоми. До П. в галузі юриспруденції належать, напр., положення про те, що право є регулятором суспільних відносин, що його первісним елементом є норма права тощо. Правові П. полегшують доведення тих чи ін. теоретичних положень або встановлення юридичних фактів.

Прайвесі (англ. privacy – приватна справа, таємниця, усамітненість, від лат. privatus – приватний, особистий) – в англо-саксонській системі права правова категорія, пов'язана із захистом інтимної сфери приватного життя людини.

Преамбула (лат. praefatus – той, що йде попереду, передує) – вступна або передмовна частина законодавчого чи ін. правового акта, декларації, договору міжнародного тощо, в якій

викладено принципів положення, обставини, мотиви, аргументи та мету прийняття відповідного акту чи укладення договору.

Превенція (від лат. *praeventio* – випередження, попередження) – попередження злочину.

Презумпції у праві (лат. *praesumptio* – припущення) – закріплені правовими нормами припущення про вірогідність настання певного юридичного факту.

Презумпція невинуватості – правове положення, згідно з яким підозрюваний, обвинувачений чи підсудний вважається невинуватим у вчиненні злочину доти, доки його винуватість не буде доведена в порядку, встановленому законом.

Прекарій (лат. *praecarium* – надане в тимчасове користування, від *praeces* – прохання) – за римським правом володіння майном.

Прелімінарний мирний договір (лат. *praeliminaris*, від лат. *prae* – перед, *popere* – вперед і *limen* (*liminis*) – початок) – попередня угода між воюючими сторонами, в якій фіксуються основні положення майбутнього мирного договору.

Прерогатива (лат. *praerogativa* – переважне право) – виключне право, що належить державному органу чи посадовій особі.

Прескрипція (лат. *praescriptio* – надпис, припис, установлення, від *prae* – попереду і *scribere* – писати) – у давньоримських документах запис (надпис або припис), який стоїть перед основним текстом. У ряді сучасних європейських мов (англійській, іспанській, італійській і французькій) П. тлумачиться як припис, розпорядження.

Претензія (пізньолат. *praetensio* – домагання, вимога) – письмове звернення кредитора до боржника про сплату боргу і виконання договірних та ін. зобов'язань.

Претор (лат. *praetor*, від *prae* – той, хто йде попереду, *ire* – йти) – у Стародавньому Римі – посадова особа, наділена вищою судовою й адміністративною владою.

Прецедент правовий (від лат. *praecedens* – той, що передує) – спосіб зовнішнього вираження і закріплення індивідуального правила поведінки, яке встановлюється компетентним органом держави для врегулювання конкретної життєвої ситуації і стає загальнообов'язковим у регулюванні аналогічних конкретних життєвих ситуацій.

Преюдиціальність (від лат. *praepudicium* – попереднє рішення) – обов'язковість фактів, встановлених судовим рішенням, що набуло законної сили в одній цивільній справі, для суду при розгляді ін. цивільних справ, в яких беруть участь ті самі особи.

Приватизація (франц. *privatisation*, англ. *privatization*, від лат. *privatus* – приватний, особистий) – зміна державної та ін. форм публічної власності на приватну.

Привілеї (лат. *privilegium* – переважне право, виключний закон, від *privus* – особливий і *lex* (*legis*) – закон) – виключне становище індивіда чи соціальної групи, пов'язане з особливими можливостями та умовами їхньої життєдіяльності, що виділяє їх із суспільства, ставить над ним.

Принцип таліону (лат. *talio* (*talionis*) – відплата, рівнозначна завданій шкоді) – принцип давнього права, за яким злодій мав зазнати через покарання такі самі страждання і збитки, які він завдав потерпілому.

Принцип уті посідетіс (лат. *uti possidetis* – відповідно до того, чим володієте) – у міжнародному праві один з принципів визначення приналежності окремих ділянок державної території, який означає, що сторони можуть володіти тим, що захопили, і в тому самому обсязі.

Принципал (від лат. *princeps* – перший, головний) – 1) за Дигестами – найвища посадова особа у місті з муніципалітетом; 2) особа, яка уповноважує ін. особу-агента представляти її або діяти від її імені й за її рахунок у відносинах з третіми особами.

Принципат (лат. *principatus* – керівна роль, першість, верховенство) – форма монархії у Давньому Римі, найбільш характерна для періоду ранньої імперії (27 до н. е. – 193 н. е.), коли ще зберігалися деякі республіканські інституції (сенат, коміції, магістратури), але фактично влада належала імператорові, якого називали принцепсом (першим у списку сенаторів).

Прокуратура (від лат. *procurare* – піклуватися, забезпечувати, управляти) – орган держави, який здійснює нагляд за виконанням законів, кримінального переслідування і підтримання обвинувачення у суді.

Пролонгація (франц. *prolongation*, від лат. *prolongare* – продовжувати) – 1) продовження дії договору понад передбачені при його укладанні строки; 2) продовження строку платежу по векселю (П. векселя).

Промульгація закону (лат. *promulgatio* – оголошення, обнародування) – дії звичайно глави держави з метою визнання та офіційного оприлюднення прийнятого парламентом закону для забезпечення його чинності й реалізації.

Пророгація (лат. *prorogatio* – продовження, відстрочка) – 1) у праві деяких країн – продовження повноважень парламенту того ж скликання до наступної робочої сесії; оголошення про закінчення законодавчої сесії; 2) угода, спрямована на встановлення підсудності (П. юрисдикції); 3) у зобов'язальному та процесуальному праві – наданий ін. стороні строк понад встановлений законом чи договором.

Проскрипції (лат. *proscriptio* – оголошення) – у Давньому Римі оголошення поза законом значної кількості знатних громадян.

Проституція (лат. *prostitutio* – віддавання розпусти, осквернення, збезчещення) – надання сексуальних послуг з метою отримання доходу.

Протекторат (франц. *protectorat*, від лат. *protector* – охоронець, захисник) – форма залежності, за якої держава на підставі укладеного спеціального міжнародного договору визначає і здійснює зовнішні відносини ін. держави, бере на себе захист її території і фактично ставить під свій контроль її внутрішні справи.

Протекціонізм (від лат. *protectio* – прикриття, захист, заступництво) – політика держави, спрямована на захист національної економіки, національного товарного ринку, вітчизняних товаровиробників від іноземної конкуренції та інтервенції іноземних товарів на внутрішній ринок.

Пул (англ. *pool* – спільний фонд, первісно – гра зі спільними ставками) – угода між кількома суб'єктами підприємництва, за якою прибуток від спільної діяльності або справи надходить на єдиний спільний рахунок чи в єдиний фонд і розподіляється пропорційно між учасниками угоди відповідно до заздалегідь визначених окремою угодою умов.

Р

Рабат (нім. *Rabatt* – знижка, від франц. *rabattre* – робити поступку, збавляти) – 1) у торговому мореплаванні – знижка з тарифу, яку компанія-перевізник надає вантажовідправнику за перевезення його вантажів суднами компанії; 2) знижка на договірних засадах з ціни за умови, що товари відправляються (купаються) великими партіями.

Рантьє (франц. *rentier*, від *rente* – рента) – особа (соціальна група людей), основним джерелом доходу якої є відсотки від наданого у позичку грошового капіталу або від придбаних цінних паперів і одержаних на них дивідендів.

Ратифікація (франц. *ratification* – затвердження, від пізньолат. *ratificatio*, лат. *ratus* – такий, що має законну силу, і *...ficatio*, від *facere* – робити) – затвердження вищим органом державної влади (монархом, президентом, парламентом; в Україні – Верховною Радою) міжнародного договору та згода на його обов'язковість для країни.

Реабілітація (пізньолат. *rehabilitatio* – відновлення, від *re...* – префікс, що означає поновлення або повторення, та *habilitare* – робити спроможним) – поновлення у правах і відновлення репутації осіб, які безвинно зазнали репресій або були неправомірно притягнені до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності.

Ревальвація (від франц. *re...* – префікс, що означає поновлення або повторення дії, і франц. *evaluation* – оцінка) – здійснюване державою підвищення вартості національної грошової одиниці.

Реверс (англ. *reverse* – протилежність, зворотний бік, від лат. *reversus* – зворотний) – 1) письмове зобов'язання однієї особи перед іншою, що містить гарантії і засвідчує взяття на себе відповідальності, ризику тощо, напр., зобов'язання викупити вексель, переданий у заставу; 2) декларація, якою держатель утрачених (загублених) акцій підтверджує готовність (згоду) взяти на себе понесені банком збитки у випадку несанкціонованого використання цих документів; взамін втрачених цінних паперів видається дублікат; 3) гарантійний лист, що видається вантажовідправником капітану судна, за яким він бере на себе ризик за можливі збитки через невідповідність між коносаментом і фактичним станом вантажу.

Реверсія (лат. *reversio* – поворот, повернення) – 1) повернення майна первісному (попередньому) власнику; 2) тимчасова передача кредиту певних цінностей з метою забезпечення кредиту, які повертаються кредитоодержувачу після виконання ним зобов'язання.

Регламентация права (франц. *reglementation*, від *reglement* – упорядкування, врегулювання; розпорядження, припис) – спосіб організації правового регулювання суспільних процесів шляхом наділення їх учасників суб'єктивними юридичними правами та обов'язками.

Регресне зобов'язання (від лат. *regressus* – зворотний рух, повернення) – зобов'язання, що виникає, коли боржник за основним зобов'язанням виконує його замість третьої особи або з вини третьої особи на користь іншої особи.

Редемаркація (франц. *rectemarcation*, від *re...* – префікс, що означає поновлення або повторення, і *demarcation* – розмежування) – перевірка та відновлення лінії державного кордону на місцевості й позначення її прикордонними знаками на підставі діючих договірних документів.

Реекспорт (від лат. *re...* – префікс, що означає поновлення або повторення, і англ. *export* – вивіз, від лат. *exportare* – вивозити) – продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі держави товарів, раніше імпортованих на її територію, або продаж товарів, експортованих з країни, третім державам.

Резидент (франц. resident, від лат. residens (residentis) – той, що сидить, залишається на одному місці) – у податковому і валютному законодавстві – іноземець, особа без громадянства, особа юридична або особа фізична, яка має постійне місце проживання (місце перебування) у певній країні.

Реінвестиції (від лат. re... – префікс, що означає поновлення або повторення дії, від лат. investire – одягати, оточувати) – вкладення коштів, отриманих у вигляді доходів від інвестиційної діяльності.

Реквірент (франц. requérant – скажчик, позивач, від лат. require – вимагати, потребувати) – власник (держатель) векселя, який звертається до нотаріуса або судової інстанції з вимогою щодо протесту векселя.

Рекет (англ. racket – шантаж, шахрайство, від франц. raquette – ракетка для гри, з араб. raka – долоня) – вид злочинної діяльності, пов'язаної з вимаганням чужих доходів шляхом погроз, шантажу і насильства.

Рекуперація (лат. recuperatio – повернення, зворотне одержання) – 1) витребування на підставі судового рішення майна, неправомірно вилученого або утримуваного; 2) суд, що розглядав майнові позови між римлянами та переселенцями.

Реновація (лат. renovatio – оновлення, поновлення) – система економічних, технічних, організаційних, правових та ін. заходів, спрямованих на оновлення основних фондів, що вибувають внаслідок фізичного або морального зносу.

Рента (нім. Rente, франц. rente, від лат. reddere – віддавати назад, повертати) – дохід, що отримується на договірних засадах власником від використання землі, майна, капіталу без здійснення ним підприємницької діяльності, відповідних затрат або додаткових зусиль (від здавання землі або приміщень в оренду, надання кредиту тощо).

Репарації (лат. reparatio – відновлення, поновлення) – у міжнародному праві одна з форм матеріальної відповідальності суб'єкта міжнародного права за шкоду, заподіяну внаслідок скоєного ним правопорушення ін. суб'єкту міжнародного права.

Репатріація (лат. repatriatio – повернення на батьківщину) – повернення в країну громадянства, постійного проживання або походження певних категорій осіб (біженців, переміщених осіб, військовополонених), які внаслідок різних обставин опинилися поза її межами.

Репресалії (від лат. reprehendere – стримувати, зупиняти) – у міжнародному праві правомірні примусові заходи політичного та економічного характеру, що застосовуються однією державою у відповідь на неправомірні дії іншої держави.

Реприватизація (від франц. re... – префікс, що означає зворотню дію, і privatisation, від лат. privatus – приватний, особистий) – процес, зворотний приватизації, суть якого полягає у непримусовому вилученні у власність держави або в комунальну власність приватизованого майна в разі його неефективного використання новим власником шляхом розірвання у судовому порядку договору купівлі-продажу цього майна або визнання такого договору недійсним на підставах, передбачених чинним законодавством України.

Рес комуніс (лат. res communis, букв. – спільна річ) – у римському праві річ, яка знаходиться у спільній власності.

Рес нулліус (лат. *res nullius*, букв. – нічия річ) – термін римського права, що означає «річ, яка не належить нікому». На ньому базувався принцип: «*res nullius cedit (caedit) primo occupanti*» — «нічия річ належить першому, хто заволодіє нею».

Рес юдіката (лат. *res iudicata* – вирішена справа) – у римському праві стан, за якого остаточне рішення суду, що набуло чинності, є обов'язковим для сторін спору і не може бути предметом перегляду.

Рескрипт (лат. букв. *rescriptum* – писана відповідь, від *rescribere* – відповідати в письмовій формі, переписувати) – 1) у Давньому Римі – юридичні вказівки (акти), що видавались імператором або намісниками провінцій з широкого кола державних питань; 2) у монархічних державах – юридичний акт монарха, адресований окремій посадовій особі (напр., міністру, воєначальнику).

Респонса (лат. *Responsa*, від *respondere* – відповідати) – у Давньому Римі юридична відповідь на запит, консультація, тлумачення норми права.

Реституція (лат. *restitutio* – відновлення, повернення) – 1) у цивільному праві – відновлення стану речей, що існував до вчинення правочину, недійсного за законом або визнаного таким у судовому порядку; 2) у міжнародному праві – вид матеріально-правової відповідальності держави, яка вчинила акт агресії або інше міжнародно-протиправне діяння.

Рестрикція (лат. *restrictio* – обмеження, від *restringere* – стягувати, обмежувати) – 1) обмеження кредитів, що їх надає центральний банк держави комерційним банкам; 2) обмеження виробництва, продажу та експорту товарів, що проводиться монополіями з метою штучного підвищення цін на них і отримання за рахунок цього додаткового прибутку.

Реторсії (від лат. *retorsio* – зворотна дія) – примусові заходи держави, які вживаються нею у відповідь на недружній акт з боку іншої держави, що спричинив моральну або матеріальну шкоду, і спрямовані на обмеження незахищених міжнародним правом інтересів іншої держави.

Ретроцесія (франц. *retrocession* – переуступка, від лат. *retrocessio* – рух назад, зворотний хід) – 1) передача перестраховиком (ретроцедентом) частини взятого на себе ризику ін. перестраховикам (ретроцесіонерам), даліше подрібнення ризиків; 2) передача передбаченої договором частини комісійної винагороди одним посередником іншому.

Референдум (лат. *referendum* – те, що має бути повідомлене) – одна з форм безпосередньої демократії, що застосовується для прийняття або затвердження шляхом голосування конституційних актів, законів та ін. найважливіших рішень загальнодержавного чи місцевого значення. У ньому беруть участь усі громадяни, які мають виборчі права.

Референс (франц. *reference* – довідка, посилання, від лат. *referre* – повідомляти) – підтвердження Міністерства закордонних справ України, видане суб'єкту туристичної діяльності України про те, що його зарубіжні партнери (за угодами) матимуть візову підтримку українських установ за кордоном при їх зверненні для оформлення туристичних віз іноземним громадянам для подорожі в Україну.

Рецепція права (лат. *receptio* – прийняття) – відродження, сприйняття ідей, принципів та положень системи права минулих епох новою системою права. Найвідомішим прикладом є рецепція римського права у правові системи пізніших часів.

Рецидив злочинів (лат. *recidivus* – той, що відновлюється) – вчинення нового умисного злочину особою, яка вже має судимість за умисний злочин.

Ротація (лат. rotatio – обертання, колообіг) – 1) у конституційному праві процедура, яка полягає у періодичному оновленні певної частини складу парламенту або ін. колегіальних органів; 2) у міжнародному та дипломатичному праві – періодичне заміщення працівників дипломатичної служби в закордонних дипломатичних установах у встановленому порядку.

С

Саботаж (франц. sabotage, від saboter – стукати дерев'яними черевиками) – у широкому розумінні – прихована протидія будь-яким заходам, намагання перешкодити, уповільнити або унеможливити їх здійснення.

Садизм (франц. sadisme) – протиприродна, особлива жорстокість, виявлена до певної людини або певної групи, категорії людей. Походить від прізвища французького маркіза Д. А. Ф. де Сада (1740-1814).

Сальдо (італ. saldo – рахунок, баланс, підсумок) – кінцевий результат фінансово-господарської діяльності (фінансової операції), що визначається як різниця між надходженнями і видатками грошових коштів або матеріальних засобів за певний (звітний) період часу.

Санація (лат. sanatio – лікування, оздоровлення) – система економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державою або ін. власником з метою поліпшення фінансового становища підприємств чи банків, запобігання їх банкрутству та можливій ліквідації, а також підвищення конкурентоспроможності господарського суб'єкта.

Санкція (лат. sanctio – непорушний закон, найсуворіша постанова) – 1) складова частина, елемент логічної структури загальної норми права (передусім правоохоронної), що вказує на можливі заходи державного впливу на порушника даної норми, головним чином – у формі примусу; 2) передбачені законом або договором заходи впливу, міра юридичної відповідальності за порушення законодавства або договірної зобов'язання, що застосовуються до винної особи і тягнуть за собою певні несприятливі (негативні) для неї наслідки.

Сатисфакція (лат. satisfactio – задоволення претензій, виплата боргу, вибачення, кара) – 1) форма міжнародно-правової відповідальності держав. Надається державі, що постраждала внаслідок недружніх дій або шкоди, завданої державою-порушницею; 2) вчинення особою, яка спричинила моральні чи ін. збитки (знизила імідж, принизила честь або ділову репутацію) ін. особі, зворотних дій: прилюдне вибачення, відкликання оприлюдненої негативної інформації, матеріальне відшкодування тощо.

Секвестр (лат. sequester – посередник; лат. sequestrum – зберігання) – 1) у римському цивільному праві довірена особа, якій сторони за взаємною згодою передавали на тимчасове зберігання певну спірну річ до вирішення спору по суті; 2) у сучасному цивільному праві – тимчасова передача майна, на яке претендують дві сторони, третій особі (стороні) до остаточного вирішення спору або накладення арешту на спірне майно.

Сенатус-консульти (лат. senatus consulta, букв. – поради сенату) – 1) у Давньому Римі – поради, рекомендації сенату; 2) у Франції – за конституцією VIII року Республіки (1799) та конституцією 1852 – рішення сенату, що мали конституційний або законодавчий характер.

Сентн ція (лат. sententia – судження, думка, вислів) – 1) вислів, який стверджує у стислій формі істину, норму, принцип; 2) у римському праві С. – вирок (рішення) судді по справі.

Сепаратизм (франц. separatismes, від лат. separatus – відокремлення) – рух, спрямований на відокремлення від держави частини її території та населення.

Сервітут (лат. servitus (servitutis) – рабство, підлеглість, повинність) – 1) право обмеженого користування чужою річчю, тобто такою, що належить на праві власності іншій

особі (лат. *iura in re aliena* – законні права на річ, що належить іншому); 2) С. міжнародний – обмеження суверенітету держави над її територією на користь ін. держави або держав (напр., створення військових баз, транзит через канали тощо).

Сецесія (лат. *secessio* – відхід у бік, відокремлення, розкол, від *secedere* – йти, відходити, відокремлюватися) – 1) у Давньому Римі своєрідна форма боротьби плебеїв за свої права: демонстративний вихід зі складу римської громади і покидання міста; 2) відокремлення частини території від певної держави згідно з рішенням населення або її керівних органів; вихід з держави будь-якої адміністративно-територіальної одиниці цієї частини території, а з федеративної держави – її суб'єкта за рішенням населення, яке ухвалюється на референдумі, або за рішенням керівних органів цих одиниць, або суб'єктів федерації, які відділяються.

Синграф (лат. *syngrapha* – боргова розписка, платіжне зобов'язання, від грец. запис, договір, документ) – у Давньому Римі вид письмового контракту, у вигляді якого складався борговий документ. Ним засвідчувався факт передачі кредитором певної суми грошей боржникові.

Соліситор (англ. *solicitor*, первісно – підбурювач, згодом – агент, представник, від старофранц. *solliciteur* – підбурювач, з лат. *sollicitare* – збуджувати, переконувати) – повірений у справах, який представляє інтереси довірителя у суді чи ін. установі. Інститут С. характерний для країн англо-саксонської правової системи. С. здебільшого виконує роль посередника між особою, яка потребує правової допомоги, і баристером (адвокатом), а також надає консультації своїм клієнтам, готує до розгляду цивільні і кримінальні справи в їхніх інтересах, виступає у судах нижчих інстанцій від імені обвинувачення чи захисту тощо.

Старе децісіс (лат. *stare decisis* – дотримуйся попередніх рішень) – у правових системах країн загального права – принцип обов'язковості дотримання прецедентів.

Статус (лат. *status* – становище) – правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи.

Статус-кво (лат. *status quo*, букв. – становище, в якому; від *status* – становище і *quo* – чим, чого, де) – існуюче в даний момент фактичне правове становище. Вислів є усіченим словосполученням від лат. *status quo ante*, букв. – становище, що було раніше. Застосовується, коли треба відновити попереднє становище, тобто повернутися до становища, що існувало до того часу, коли у ньому сталися певні зміни або зберегти його таким, яким воно є у даний час, не вносячи жодних змін.

Стипуляція (лат. *stipulatio* – договір, угода, обіцянка) – вид контракту в римському приватному праві. За своїм характером – формальний, абстрактний, усний, односторонній контракт, яким встановлювалося певне зобов'язання.

Субвенція (лат. *subventio* – допомога, від *subvenire* – приходити на допомогу) – вид цільової грошової допомоги місцевим бюджетам з боку державного бюджету.

Субординація (пізньюлат. *subordinatio*, від лат. *sub* – під і *ordinatio* – упорядкування, приведення в порядок, організація) – вид службових відносин, що передбачає обов'язковість для нижчої за рангом (посадою, званням) службової особи виконання рішень (наказів) і вимог вищестоящої особи, а також додержання у цих відносинах правил службової дисципліни, етики і відповідальності.

Суборенда (від лат. *sub* – під і *arrendo* – здаю в найми) піднайм – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона зобов'язується передати індивідуально визначене майно,

орендарем (наймачем) якого вона є, у користування або володіння на строк ін. особі (суборендарю).

Суброгація (лат. subrogatio – заміщення, обрання взамін) – різновид уступки права, що виникає на підставі закону і полягає у переході до нового кредитора – суброганта вимог у розмірі реально сплаченої суми грошей або в межах ін. фактичного виконання.

Суперкарго (англ. supercargo, від лат. super... – префікс, що означає знаходження вище, та ісп. cargo – вантаження, навантажування) – довірена особа фрахтувальника, яка супроводжує судно, зафрахтоване на підставі договору тайм-чартеру.

Суперфіцій (лат. superficies – поверхня) – право користування чужою земельною ділянкою для забудови.

Сюрвеєр (англ. surveyor – оглядач, доглядач, інспектор, від франц. surveiller – наглядати, доглядати; sur... – префікс, що означає перевищення, і veiller – дивитися, спостерігати) – особа, яка здійснює кваліфікований огляд та оцінку застрахованих морських суден чи тих, що підлягають страхуванню, і має право давати офіційний висновок щодо стану вантажу, якостей судна, обсягу і розміру пошкоджень та збитків при аваріях тощо.

Т

Тайм-чартер (англ. time-charter, від time – час і charter – хартія, грамота, привілей, з лат., грец. charta – папір) – договір фрахтування судна на певний час.

Тайм-шит (англ. time-sheet, від time – час і sheet – аркуш, відомість) – судовий документ, який складається під час перебування судна в іноземному порту і засвідчує тривалість простою судна у зв'язку з вантажними операціями.

Тендер (англ. tender – пропозиція, від лат. tendere – напружувати, старатися, докладати зусиль) – різновид відкритих, з обмеженою участю або закритих торгів, переможцем яких визнається учасник, який найбільше відповідає умовам цих торгів.

Тероризм (франц. terrorisme, від лат. terror – страх, жах) – політика і практика терору, кримінально-правове явище. Здійснюється екстремістською групою чи організацією, а інколи навіть однією особою.

Транзит (лат. transitus – проходження, перехід) – перевезення (переміщення) відповідними транспортними засобами вантажів, товарів, пасажирів, пошти тощо від одного пункту до іншого через проміжні станції, дільниці, аеропорти всередині країни або таке перевезення (переміщення) у міжнародних сполученнях за умови, що пункти відправлення і призначення знаходяться за межами території даної країни.

Трасологія (від франц. trace – слід, відбиток і грец. logos – слово, вчення) – криміналістична та судово-експертна наука про закономірності утворення і дослідження слідів.

У

Узуфрукт (лат. ususfructus – користування, одержання прибутків, від usus – використання, звичай і fructus – плід, результат, вигода, приріст) – особистий сервітут, сутність якого полягає у праві користування чужою річчю з вилученням прибутків без зміни субстанції речі.

Уніфікація в праві (франц. unification, від лат. unus – один і facere – робити) – процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин.

Ф

Фабрикація (франц. fabrication, лат. fabricatio – виготовлення, від лат. fabricare – виготовляти, будувати, створювати) – в адміністративному та кримінальному праві – підробка товарів, харчових продуктів або їх виготовлення з відхиленням від норм, нормативів, стандартів, зумисне спотворення подій та явищ, виготовлення несправжніх (фальшивих) документів або їх підробка, підтасовка певних фактів та ін., що мають істотне значення для справи і впливають на міру юридичної відповідальності.

Фабула обвинувачення (лат. fabula – оповідь, байка, переказ, сюжет) – фактична частина обвинувачення, його зміст.

Факторинг (англ. factoring – придбання агентом рахунку боржника, від factor – агент, представник, лат. factor – творець, створювач) – цивільний договір, за яким одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника), в тому числі з метою забезпечення виконання зобов'язання.

Фелонія (англ. felony, старофранц. Felonie – зрада, злочин, від пізньолат. fello – лиха людина, зрадник, бунтівник) – 1) в англо-американській правовій системі особлива категорія тяжких злочинів, яка за ступенем суспільної небезпеки знаходиться між державною зрадою та місдеміномом; 2) у феодальному праві – безчесний вчинок або тяжка образа у відносинах між васалом і сеньйором. Відповідно до цього фелоном називали зрадника або бунтівника.

Фіск (лат. fiscus первісно – кошик, каса, скарбниця) – 1) імператорська скарбниця і фінансове управління у Давньому Римі; 2) у сучасному розумінні Ф. – державна казна, сукупність фінансових ресурсів, що акумулюються у бюджеті країни і державних небюджетних фондах.

Формулярний процес (лат. per formulas) – вид судового процесу у Давньому Римі, за яким обов'язок формулювання позовних вимог відповідно до встановлених вимог перекладався з позивача на претора.

Форс-мажор (франц. force majeure – подія, яку не можна передбачити, здолати, ані запобігти їй, від force – сила і majeure – вищий) – у цивільному праві надзвичайна подія, непереборна за даних умов сила (наприклад, стихійне лихо) або інша незалежна від волі та дій учасників договору (угоди) обставина, яку неможливо передбачити, запобігти їй чи усунути її.

Форфейтинг (англ. forfeiting, первісно – порушення, позбавлення, від старофранц. forfait – злочин) – форма кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі купівлі в експортера векселів, акцентованих імпортером.

Франчайзинг (англ. franchising, первісно – надання почесного громадянства міста, від старофранц. franchise – свобода, щирість, пільга, привілей) – різновид договору, за яким одна сторона (франчайзер) надає іншій стороні (франчайзі) за винагороду на певний строк або без визначення строку право використання у підприємницькій діяльності з продажу власних чи вироблених франчайзером товарів або послуг свого ноу-хау, організації роботи, технології, товарної марки, емблеми, стилю зовнішнього оформлення приміщення тощо.

Франшиза (франц. franchise – пільга, привілей, від franc (жін. рід franche) – вільний) – передбачена умовами страхування частина збитків страхувальника майна, що не підлягає відшкодуванню з боку страховика.

Фрахт (нім. Fracht – вантаж, плата за перевезення, тариф) – 1) плата за перевезення вантажів чи пасажирів морським, річковим та повітряним транспортом або за використання суден протягом певного часу. Залежно від умов договору може бути також платою за навантаження, вивантаження і складання товару; 2) вантаж, що перевозиться морським, річковим або повітряним шляхом, власне, саме перевезення вантажу.

Ф'ючерсна угода (контракт) (англ. futures – строкові угоди, від future – майбутнє, з лат. futurus – майбутній) – специфічний різновид строкової двосторонньої угоди, яка укладається на біржах щодо купівлі або продажу товарів, послуг, валюти, цінних паперів тощо за діючими під час укладення угоди цінами з наступною поставкою (передачею) товарів чи цінних паперів та їх проплатою у майбутньому на заздалегідь визначену сторонами дату.

Х

Хірограф (лат. chirographum – почерк, рукопис, написаний власноручно, розписка, від грец. рукопис, розписка) – у Давньому Римі власноручний запис, яким підтверджувалося боргове зобов'язання. На відміну від синграфа складався від першої особи і підписувався боржником.

Ц

Цедент (франц. cédant – той, що поступається, від лат. cedere – йти, поступатися, підкорятися) – кредитор, який поступається іншій особі своїм правом вимоги у зобов'язанні.

Центумвіральний суд центумвірат (лат. centumviri – члени колегії ста, від centum – сто і vir – чоловік) – судова колегія у Давньому Римі. Складалася зі 100, а пізніше зі 105 членів – по три від кожної триби (округу, району).

Цесія (лат. cessio – поступка, передача, від cedere – йти, поступатися, підкорятися) – 1) у римському праві – уступка речі або права ін. особі; 2) у цивільному праві – поступка кредитором своїх прав на вимогу за зобов'язанням ін. особі; 3) передача території однієї держави іншій за домовленістю між ними. Сучасне міжнародне право допускає таку передачу до тієї межі, доки воно не порушує права націй на самовизначення.

Ч

Чартер (англ. charter – грамота, хартія, привілей, від лат. charta, грец. – папір) – різновид договору перевезення вантажів, пасажирів, пошти тощо морським або повітряним транспортом.

Ш

Шантаж (франц. chantage – вимагання, від faire chanter, букв. – примушувати співати, шантажувати) – погроза розголошення компрометуючих відомостей про особу. Ці відомості можуть відповідати дійсності або бути наклепницькими. Шантажист, як правило, має на меті певну матеріальну, політичну або ін. вигоду.

Штрейкбрехер (нім. Streikbrecher, від Streik – страйк і brechen – ламати, зривати) – особа, яка відмовилася брати участь у страйку або яку найняла адміністрація підприємства для заміни страйкарів.

Ю

Ювенальна юстиція (лат. iuvenalis – юнацький, від iuvenis – юнак; лат. iustitia – справедливість, правосуддя) – спеціалізована система правосуддя щодо неповнолітніх. Є важливим інститутом системи захисту прав дитини. В її основі – доктрина «parens patriae» (лат. букв. – батько країни, спаситель), згідно з якою держава відповідає за неповнолітніх, захищаючи їх від небезпечної поведінки чи шкідливого оточення.

Юрисдикція (лат. iurisdictio – судочинство, від ius (iuris) – право і dicere – говорити, проголошувати) – 1) встановлена законодавством сукупність повноважень відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування розглядати та вирішувати правові спори і справи про правопорушення, давати правову оцінку діям осіб або ін. суб'єктів права з точки зору їх правомірності або неправомірності, застосовувати санкції до правопорушників; 2) територіальні межі компетенційної сфери діяльності певних органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Ю. може визначатися за територією, на яку поширюються повноваження того чи ін. публічно-владного органу; 3) відправлення правосуддя або підсудність. У даному випадку зміст Ю. полягає у реалізації судом повноважень.

Юрисконсульт (лат. iuris consultus (iuris-consultus) – правознавець) – працівник юридичної служби, службова особа державного і недержавного підприємства, установи чи організації, на яку покладається проведення правової роботи.

Юриспруденція (лат. iuris prudentia, від ius (iuris) – право і prudentia – знання, наука) – буквально знання права. Термін вживається у значенні як юридичної науки, так і сфери практичної юридичної діяльності. У науковому аспекті він близький до терміна «правознавство».

Юстиція (лат. iustitia – справедливість, правосуддя) – 1) правосуддя; 2) система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ. Крім судів, до цієї системи включають прокуратуру, органи слідства, адвокатуру, нотаріат тощо.

Список використаної літератури

1. Ахтерова О.А. Латинский язык и основы юридической терминологии: учеб. [для студ. выс. уч. зав.] / О.А. Ахтерова, Т.В. Иваненко. – М.: Юрид. лит., 1998. – 303 с.
2. Бартошек М. Римское право: Понятия, термины, определения /Милош Бартошек; спец. науч. ред., авт. предисл. и комментарии З. М. Черниловский. – М.: Юрид. лит., 1989. – 448 с.
3. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь / Иосиф Хананович Дворецкий. – М.: Русский язык, 2000. – 845 с.
4. Латино-русский словарь / [ред.-сост. Д.И. Фомицкий]. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 703 с.
5. Латинские юридические изречения [авт.-сост. Темнов Е.И.]. – М.: Экзамен, 2003. – 241 с.
6. Латинська фразеологія: словник-довідник / [авт.-уклад. Осіпов П. І.]. – К.: Академвидав, 2009. – 344 с.
7. Підпригора О.А. Римське право: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – К.: Юринком Інтер, 2009. – 528 с.
8. Семотюк О.П. Сучасний словник іншомовних слів / Оксана Петрівна Семотюк. – Х.: Веста, 2008. – 688 с.
9. Ситько О.М. Латинська мова для юристів: посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Олена Миколаївна Ситько. – Одеса: Вид-во ОДУВС, 2011. – 300 с.
10. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / [авт.-уклад. Пустовіт Л. О. та ін.]. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.